

DAS ZEITALTER.

יוצא אחת בשבוע.

Krakau, 21 November 1901.

גליון 45.

קראקא, י' כסלו תרס"ב.

המ"ל :

חברת "אחיאסף".

תכן הענינים:

יעקב ויטאל.

ש. ב"ד.

Z.

לשאלת הלשונות שלנו. ב.

בארצות המערב. מב.

במכתביהעתיים.

השקפה על דברי המדינות.

מאורעות ומעשים.

שלום יעקב אבראמאוויטש (מענדעלי מו"ס. סוף). ראובן בריינין.

בן-ציון.

שלום אש.

ד"ר ש. ברנפלד.

קומי רני (שיר).

גלגול ספר (מעשה).

ה"מלון" העברי.

תנאי ההתימה:

באוסטריה-הונגריה:

לשנה 14.— קראנען.
לחצי שנה 7.—
לרבע שנה 3.50

ברוסיה:

לשנה 6.— רוב"ב.
לחצי שנה 3.—
לרבע שנה 1.50

בשאר ארצות:

באשכנז לשנה 12 מארק.
באנגליה " 12 שילינג.
בשאר ארצות לשנה 17 פֿרנק.
בארץ ישראל " 15

מחיר כל גליון 15 ק', 30 העל.
בעד חילוף הכתבת 20 ק'.

מחיר מודעות:

בעד כל שורה קטנה פטיט 20
הילר, 10 קופ'.

כתבת "הדור":

בשאר ארצות:

Administr. "HADOR", Krakau, Gertrudy 16.

ברוסיה:

Verlag "Achiasaf", Warschau, Postkiste 25.

ה ש ל ח

מכתב-עתי חדשי למדע, לספרות ולעניני החיים.

המזיל : חברת "אחיאסף". העורך : אשר נמצכר.

שנה רביעית

יצאה לאור החוברת התשיעית

זיה תכן עניניה :

(א) סניגורא. (השקפה היסטורית, ג.)	(א) ד"ר ש. ברנפלד.
(ב) הטוב והרע (סוף)	הלל צייטלין.
(ג) רשימות אמן עברי. (חמשך).	ראובן בן מרדכי בריונין.
(ד) המרחיבים והמפסיקים. (סוף).	א. לוי.
(ה) ספר ברוך בלשון כושית.	יוסף קלוזנר.
(ו) לו זמר יבולתי (שיר).	יחזקאל לעווית.
(ז) האנציקלופדיה היהודית.	ד"ר ישראל פרידלנדר.
(ח) שפת עבר וספרותה באמריקה. (המשך).	ט. ז. רייזין.
(ט) מכתבים מרוסיה.	א. ב. א.
(י) השקפה כללית (XVI).	עברי.
(יא) ענינים שונים (על דבר מליצת שפת עבר ובאור המקרא. יצחק בן אשר. — הערות שונות.	מאיר איש שלום).
(יב) ידיעות ספרותיות.	

מחיר החתימה לשנה : ברוסיה 6 ר"כ, באוסטריה-הונגריה 16 קראנען, באשכנז 13 מארק, בשאר ארצות 17 פראנק, בארץ-ישראל 15 פראנק. לחצי שנה : חצי המחיר הנ"ל.

לחותמים על "השלח" ו"הדור" ביחד יוזל המחיר בשני ר"כ, וישלמו לשנה 10 ר"כ, לחצי שנה 5 ר"כ, לרבע 2.50 ר"כ.

כתבת השלח :

Издательство „AXIACAΦЪ” Варшава.

רשימת ספרים ישנים שנכנסו אל בית מסחר הספרים

של חברת "אחיאסף" בווארשא.

20 —	אגרות בעלי חיים, לר' קלונימוס
50 —	אני לדודי, תרגום שני על מגלת אסתר עם מבוא וביאור מאת י. מונק
20 1	אוצר טוב, כולל דברים עתיקים : קשת ומגן מאת ר"ש בן צמח ומפענח נעלמים
	בית תלמוד, מכ"ע יצא ע"י אייזיק הירש ווייס ומאיר איש שלום, שנה א', חוב' א'-ג'-ו', מ'-י"ב,
25 —	שנה שניה, חוב' ד'-ו', י"א, י"ב, מחיר כל חוב' 25
60 —	האמונות והדעות, מרבינו סעדיה גאון, לייפציג
	" הוצ' ר' ד.
90 —	סלוצקי עם תולדות רס"ג
1 —	הראל, קדמוניות ארץ הקדושה, קלמן שולכאן
3 —	הורב, מאת הרב ר"ש בן רפאל הירש, תרגום אהרנואָהן
	מחקרי לשון, כולל שני ספרים : שיחה בעולם הנשמות
1 —	ובית האסף לר' שלמה לעוויןאָהן
25 1	מבוא המשנה, חלק שני, ר' יעקב בריל
	מאמרי ר' יעקב בכרך : א) מהעבור ומנין השנים,
1 —	ב) ירח למועדים
	מאמר על פ"י רש"י למס' נדרים ומועד קטן, דובער
25 —	צאמבער

רוב הספרים הם יקרי המציאות ומחירים הוא לבר פאָרמאָ, עבור פאָרמאָ יתוסף 15% ממחיר הספר.

עם איז הערויס פון דרוק
און צושיקט צו די אכאנענטען

"דער יוד" Nr. 45

אינהאלט :

(א)	שותפישע ארבייט און שותפישע געשעפטען. י. ל.
(ב)	יודישע אַרימע קראַנקע אויפ'ן אַדעסער לימאן.
	מענדל לעווין.
(ג)	פאליטישע איבערויכט.
(ד)	בריעף אויס ווארשוי.
	ישראל שווערנעמוטה.
(ה)	יודישע שטעדט און שטעדטליך.
	אמה.
(ו)	די יודישע וועלט.
(ז)	א שפיי. ערצעהלונג.
(ח)	ער, זכרוננו לברכה און זיין התנהגות.
	(פֿין פראָסט הסידישען שטיינער).
	י. ל. פֿרין.
(ט)	דרייפֿוס דער צווייטער. פֿעלעטאָן.
	שלום-עליכם.

אכאנענט פרייז : אין עסטערייך-אונגארן : יעהרליך 12 קראַנען, האלב-
יעהרליך 6 קראַנען, פֿערטעליעהרליך 3 קראַנען. אין רוסלאַנד : גאנציעהרליך
5 רובל, האלביעהרליך 3 רובל, פֿערטעליעהרליך 1.50. אין דייטשלאַנד :
יעהרליך 10 מאַרק, אַרץ ישראל : 12 פֿרנק, אנדערע לענדער 15 פֿרנק,
אמעריקא און ענגלאַנד 10 שילינג.

Издаельство Axiacaфъ, Варшава.

הוצאת חברת "אחיאסף".

ספר מלים

עברירוסים

מאת ישראל הומברג.

כולל כל המלים שנמצאו בכה"ק עם מראה מקומן בתנ"ך
ותרגומן לשפת רוסיא לתועלת המורים והתלמידים וכל
שוהרי שפת קדש.

נדפס בפֿורמט קטן (טאָשענווערטערבוך) על נייר טוב
ובתכלית היופֿי.

מחירו 1 ר', עם פארטא 1,10.

מכורך 1,30 ר', עם פארטא 1,40.

Издательство „Axiacaфъ”, Варшава.

יכולים לקנות

על ידי כל מיני סחורות בעסעראביען היינו קוקוריא, חטים, שעורים,
שפון, רעפאג, יין, אגוזים וכדומה.

כתבתי : г. Бѣльцы (Бесс. г.) Л. Розенталя.

הדור

יוצא אחת בשבוע.

המיל: חברת "אחיאסף".

ברוסיה:

לשנה . . . 6. — רו"כ
 לחצי שנה . . . 3. —
 לרבע שנה . . . 1.50

מחיר כל גליון 80 הילר, 15 קופ.

בעד חילוף הכתבת 20 קופ.

מחיר מודעות:

בעד כל שורה קמנה פמיט 20
 הילר, 10 קופ.

Erscheint jeden Donnerstag.

תנאי החתימה:
באוסטריה-הונגריה:

לשנה . . . 14. — קרָאנען
 לחצי שנה . . . 7. —
 לרבע שנה . . . 3.50

בשאר ארצות:

באשכנז לשנה . . . 12 מארק
 באנגליה לשנה . . . 12 שילינג
 בשאר ארצות לשנה 17 פֶּרַנק
 בארץ ישראל . . . 15 פֶּרַנק.

Krakau, 21 November 1901.

Nr. 45 — גליון מה

קראקא, י' כסלו תרס"ב.

שאלת הלשונות שלנו.

ב. (*).

אין איש אשר יפקפק אף רגע בנחיצותם של מכתבי-עתים ישראלים בשפת המדינה ושל ספרות ישראלית בשפת המדינה. בזה יודו גם לאומיינו הקיצוניים וגם מתבוללינו הקיצוניים, אם רק לא טחו עיניהם מראות דברים כהותם. ספרות ומכ"ע לועזים המיוחדים לעניני ישראל, נחוצים לנו גם לצרכי בית גם לצרכי חוץ. ספרות ומכ"ע כאלה הם המליץ בינינו לבין עצמנו, וגם בינינו ובין העם אשר בקרבנו אנחנו יושבים. חלק גדול של יהודי רוסיה מדברים וקוראים רק בשפת המדינה; ואיך נודיע להם כל מה שהם צריכים לדעת ע"ד היהדות והיהודים בעבר ובהווה ותקוותינו לעתיד — אם לא בשפת המדינה, שרק היא מובנת להם?! אבל גם כלפי חוץ אי אפשר לנו בלי מכ"ע לועזים מיוחדים וספרות לועזית מיוחדת. מחלוקת ישנה היא, האם טוב טוב לנו להחזיק בכתוב האומר יאל תען, או בכתוב האומר: ענה. אבל אפילו אם נניח — מה שעדיין לא הוכרר כלל — כי הכחשת העלילות והוכחת כטולן מצדנו לא הביאה לנו תועלת מוחשית, הנה אין כל ספק כי גם הרע לא הרעה לנו; ולמעלה מכל ספק הוא, כי האפולוגטיקה והפולימיקה שנכתבו בבינה ובנחת, הועילו להוציא את הספק מלב אותם היתמים, שהם רק אינם יודעים את האמת אבל אינם מכוונים למרוד בה. ואפילו אם נניח — דבר שגם הוא איננו עדיין מן הודאות המוחלטות — כי הדברים הנאמרים בספרות הישראלית הלועזית לא יגיעו לעולם לעיניו של קורא נוצרי, גם אז לא אכרה תועלתה של אותה הפולימיקה והאפולוגטיקה. כי הן גם בין היהודים הקוראים בספרות הישראלית הלועזית יש מספר גדול של הדיוטים, שאינם יודעים על דבר היהדות ותורת ישראל וההיסטוריה שלו אלא מה שהואילו ידידנו האנטיסמיטים היהודים במכתבי העתים הכלליים ובספרות הכללית; וליהודים ההדיוטים האלה שאין להם מגרמייהו כלום, הלא תגיע תועלת רבה מאותה הפולימיקה שבמכ"ע הישראלים הלועזים, המנלה להם את האמת שנעלמה מעיניהם.

אבל גם בלעדי כל זאת, הנה אותם היהודים שאינם יודעים עכרית ושאינם יושבים בתוך עמם, בתוך תוכו של היתחום, הן גם הם צריכים ומחויבים לדעת את כל אשר יפעל ישראל ואת כל מה שיעלו בו, —

ומאין ישאבו להם אותן הידיעות הנחוצות, אם לא ממכ"ע ישראלים לועזים? אמנם גם מכ"ע הכלליים עוסקים — לפעמים הרבה יתר מן הצורך — בענינים הנוגעים ליהודים. אבל הנה במכ"ע הכלליים באות ידיעות ע"ד היהודים רק לעתים רחוקות, והן מפוזרות ובלולות בתוך הענינים הכלליים, עד שהן נעלמות כמעט מעין הקורא. ומלבד זאת, הנה כל מכ"ע הכלליים (גם אלה שאין כונתם להזיק), כבואם לדבר על עניני היהודים, הם נמצאים תמיד בבחינת גוי המדבר בלה"ק. סופרי מכ"ע הכלליים, גם המעולים שבהם, יודעים את היהדות ואת היהודים היושבים בקרבם לא יותר, ואולי עוד פחות, ממה שהם יודעים את החינים ואת ספרותם ואת מנהגיהם. מותר להחליט בבטחה, כי כל הזורנליסטים הנכרים הם הדיוטים נמורים בענינים הנוגעים ליהדות וליהודים. לכן, כשהם מודיעים דבר על אדות היהודים, הרי הידיעה מקוטעת ולקויה, מדומדמת ומסורסת, מגומגמת ומשובשת, — אפילו אם אינה מזויפת כבונה. אוי לו ליהודי שעניני היהדות והיהודים יודעים לו רק מתוך הידיעות המקוטעות והמשובשות הבאות לפעמים במכ"ע הכלליים! ואוי לה ליהדות ולאומה הישראלית, אם חלק גדול מבניה — חלק שאיננו הרע ביותר — ילמד לדעת אותה רק מתוך הרובריקה חדשות שונות או מתוך יתר הרובריקות הטפלות והתפלות הבאות במכ"ע הכלליים רק משום שלא להוציא את הגליון חלק, ואשר בהן יבליעו עפ"י רוב את הידיעות ע"ד היהודים יחד עם הידיעות ע"ד עורבים לבנים ועל בעל שני ראשים.

לכן יכיר ויודה כל איש נבון, כי ספרות ומכתבי-עתים ישראלים לועזים, ר"ל ספרות ומכ"ע המיוחדים רק לענינים ישראלים והכתובים בידי סופרים יהודים היודעים את הדבר על בוריו, נחוצים מאד מאד לצרכם של אותם היהודים המדברים והקוראים רק לועזית. הניצוץ הישראלי שבלב אנשים כאלה, שאינם יודעים את היהדות במקורה או שאינם יודעים אותה כלל, הולך ועומם, והוא עלול לכבות לגמרי, מאין רוח גדולה וחזקה אשר יפח בו וילקה אותו. ואחרי אשר לא בכל יום מתרחשים פרעות ורעמים ויתר הדיכפויות החיצוניות, הרחופות בחזקת היר את ירחי-ישראל אל סגורה של האם, של האומה, וגם יען שלא ממדת הרחמים היא להתפלל ולחכות לרוח שאינה מצויה כזו ולסגולות בדוקות, אלא שהן קשות ואכזריות כאלה, — לכן עלינו להסתפק ברוח מצויה אשר תפח בניצוץ העומם ותלבה אותו לאט לאט ובלי תשך. והרוח המצויה הזאת — היא הספרות הישראלית הלועזית. מכ"ע ישראלי

שלנו. ואף אמנם אנחנו רואים בקורת רוח, כי שני הארגונים הרוסיים שלנו ממלאים את תפקידם בדעת ובחשבון; שניהם טובים ומועילים מאד ומכוונים יפה לצרכי אותה המפלגה שלה נועדו בעיקרם. ולא עוד אלא שהיהודי ה"לועזי" הרגיל באחד הארגונים הללו, יקנה לו ידיעה ברורה ובקאות בכל מה שיפעל ישראל ובכל מה שיפעלו בו, בכל היזמים החדשים והעתיקים, ואפילו גם במקצוע הספרות העברית, — הרבה יותר מהיהודי הקורא יום יום בחשיפה איזה נליין של מע עברי. ההחלטה הזאת אינה פרוכס, כי אם אמת לאמתה. ולא קשה למצוא סבת הדבר. בשני ארגוני הרוסיים אין מניחים לנערים שוטים או לסתם לבלרים פטפטנים להוציא את רוחם על יכל איש יעלה המולד; אלא הסופרים הכיאים בדבר מבררים את השאלות בהניין ישר, בדברים קצרים וברורים, ובלי כל מליצות יתרות ופלפולים מעופשים. שם אין איש כותב, למען הראות כי הוא בעל לשון (אף כי רוב המאמרים שבהם כתובים באמת בכשרון ספרותי, ולפעמים גם בסגנון מצוין מאד). כי אם למען הניד איזה דבר, למען הודיע, למען שאל, למען ענות ולמען ברר וקבץ. אפשר הדבר כי יש ביניהם סופרים המשמיעים דעות לא נכונות, דעות שאינן יכולות לעמוד בפני ההניין או בפני הנסיון; אבל לכל הפחות הם מכיעים את דעותיהם הכוזבות בשפה ברורה ואני יודע מה הם שחים, וממילא יודע אני האפשר לי להסכים לדבריהם אם לא. מה שאין כן ב"מאמרים" העבריים, כי בהם עפ"י רוב אי אפשר לנו לדעת מה הוא חפצו של הסופר, האם הוא בא להחיר או לאסור, להתנגד או להסכים — ולא אחד כי אעפ"י שאני קורא ותיק במכה"ע העבריים היומיים, בכ"ז כשאני חפץ לדעת על בוריו את אחד הענינים או את אחת השאלות העומדים על הפרק, או אני מחויב לפנות אל היואסכאד או אל היודושצנאסס, ורק הם מורים לי את הדרך לצאת מתוך הלבריינט של גבובי המאמרים העבריים ולעמוד על עצם הענין כמו שהוא. ולא עוד אלא שגם בענינים הנוגעים לספרות העברית בכבודה ובעצמה, עוסקים ארגוני הרוסיים יותר מארגוני העבריים. ולמשל, בארגוני הרוסיים יבוקר כמעט כל ספר עברי חדש — אם רק אין הספר למטה מכל בקרת — והמבקרים משתדלים בכל יכלתם לתת לקוראיהם מושג נכון מן הספר המבוקר⁽¹⁾. תחת אשר ימבקרינו במכה"ע העבריים (היומיים, השבועיים והחדשיים) עוברים בשתיקה על ספרים רבים ונכבדים⁽²⁾, והם מחכים עד אשר יודמן להם איזה סמרטוט של אחד-הלבירים הוקנים או הצעירים, למען יוכלו להראות ב"בקורת" כזו את כחם וגבורתם בחידודים ובליצנות — כי זהו ההברל הנדול שבין סופרינו העבריים ובין סופרינו הלועזיים: הראשונים מתכונים ביחוד להראות שהם יודעים לכתוב עברית יפה, והאחרונים מתכונים ביחוד להגיד ולהודיע דברים כהויתם.

ואולם קרה לספרותנו הרוסית ולארגונינו הרוסים מעין מה שקרה לספרות הורנונית ולמכ"ע הורנונים. כאלה כן אלה אין להם עוד כמעט

לועזי מגיד לקוראיו בלי חשך בן איזו אומה הוא. אני מחליט בבטחה, כי כל בית שיש בו מכ"ע המיוחד לענינים ישראלים, הריהו בטוח משריפת הנשמה הישראלית. וההחלטה הזאת אינה הפרזה שוביניסטית, כי היא נוסדת על הנסיון ומחויבת עפ"י סבות פסיכולוגיות. הנאור הריקי שלנו, ר"ל אותו מין היהודים המתקריין "אינטלגנטים", לא מפני האינטליגנציה המרובה שלהם אלא מפני שהם יעמי הארצות — המין הזה אשר מספרו רב מאד (כן ימעט!), לא יתנכר לנו לגמרי כל זמן שהוא קורא בתמידות במכ"ע ישראל לועזי. הקריאה הזאת היא טל של תחיה ליהדותו הנדרמה או הנזעת. הקריאה הזאת מכריחה אותו להודות כי עניני היהודים נוגעים עד נפשו יותר מהענינים הכלליים. הקריאה הזאת המעבירה לפניו בתכיפות את תמונת חיי היהודים, אי אפשר לה מבלי לקרבו אל אחיו ולקשור נפשו בנפשם.

וגם לצרכם של בני הנעורים שלנו נחוצים מאד מכ"ע ישראלים לועזים. כונתי אל בני הנעורים שבערים הגדולות, וביחוד מחוץ לתחום המושב. הבנים האלה, וביחוד הבנות, אפילו אלה שאבותיהם הם יהודים כשרים או עברים משכילים, אין להם דבר המחברם בקשר אמין אל אומתם. וגם עפ"י רוב, אין הם יודעים את היהדות ואת היהודים אלא ידיעה שטחית או גם מזויפת. ואפילו אותם הלומדים את הלשון העברית שעה קלה ביום (כי רוב יומם מוקדש ללמודים הכלליים, אם בבה"ס ואם בביתם), אינם רוכשים להם את מדת ה"למדנות" הדרושה לקריאת מכ"ע עברי אלא לאחר כמה וכמה שנים (כמובן אין אני ערב בזה!). ואחרי אשר גם בני הנעורים הללו צריכים ומחויבים לדעת (עוד יותר מבני נילם שבערים הקטנות המוקפים אור יהודי תיכף מיום הולדתם) את חיי ישראל בזמן הזה ואת העתים הטובות והרעות העוברות עליו, את שאיפותיו ואת מפעליו וכו' וכו' — הלא אין להם כל תקנה אלא לקרוא לעתים קרובות במכ"ע ישראלים לועזים המובנים להם. ובאמת רואים אנחנו כי כבתים שיש בהם מכ"ע ישראלי לועזי, שם מוצאים הבנים והבנות חפץ בכל עניני היהדות והיהודים, והם מרגישים כי בנים הם לאומה מיוחדת, והם יודעים גם מה להשיב למלענינים ולמעלילים, והם אינם עומדים כאובדי עצות בשמעם מפי מוריהם בבה"ס הכלליים או מפי חבריהם וחברותיהם איזו שמועה בדויה או משובשת על אדות היהודים; תחת אשר כבתים שאין בהם מכ"ע ישראלי לועזי, שם מתנכרים הבנים והבנות לגמרי לכל עניני היהדות והיהודים, אין הם מרגישים כלל כי בני ישראל הם, ובשמעם חרפת עמם יעמדו כנדהמים וכמסופקים היאמינו בדבר אם לא — ולרוב הם מאמינים לשמועה.

בקצרה, התועלת והנחיצות של ספרות ומכ"ע מיוחדים לישראל בשפת המדינה, היא למעלה מכל ספק. שמע בכל לשון שאתה שומע! כן עלינו לקרא לכל איש יהודי המבין רק לועזית. שמע כל דבר הנוגע ליהודים — שמע בכל לשון, רק שמע! כל זמן שיהודי ה"לועזי" שומע את הדברים הנעשים בישראל, הריהו קשור ומחובר לעמו. רק מי שאיננו שומע, מי שאיננו קורא ואיננו יודע את אשר יפעל ישראל, — "אינטלגנטי" כזה איננו עוד לנו, ועד מהרה תכרת הנפש הזאת מעדת ישראל!

מובן מאלי, כי הספרות ומכה"ע הלועזיים המיוחדים ליהודים צריכים לכוון את דבריהם רק כלפי אותה המפלגה הנוקקת להם ביחוד, זו מפלגת היהודים שאינה מבינה עברית. מכ"ע הללו צריכים להשתדל לקרב את אנשי המפלגה הזאת אל עמם, ולחבב עליה ולברר לה שאיפות טובי האומה ולהעירם לפעול ולעשות ולתת יד לכל המפעלים הלאומיים

(1) אמנם יש אשר ארגוני הרוסיים נכשלים במבקר או במרצה שאינו הגון, כלומר שאינו יודע היטב את הלשון העברית וסגנונה, או שאין חוש האסתטי מפותח כהוגן, או שהוא בבחינת סרים לגבי יפיותם של מקצועות ספרותיים ידועים (סימני סרים כזה אני מוצא, למשל, במבקר הספרות העברית בחוברות היואסכאד החדשי). אבל עפ"י רוב ממלאים הם את תובות הבקורת עציהויתם, ולפעמים גם — טוב יותר מדי.

(2) למשל לא מצאתי עוד בשום מכ"ע עברי בקורת על "ספר השנה" תרס"א, אף כי כבר יצא לאור ספר השנה לשנת תרס"ב. והן אי אפשר להחליט כי ספר כזה אינו ראוי לבקורת. ואולם בה"יואסכאד" יש בקורת מפורטת על כל הספר. וכמה ספרים הגונים של הוצאת "אחיאסף" ו"חושיה" לא זכו לבקורת בשום מכ"ע עברי!

מִי־הָרִים אֶת בֵּיתָם. וְהַנְסִיחַ הוֹרֵנִי כִּי יִבְשׁוּן כָּל־הַיְּשָׁנִים כָּל־הַיְּשָׁנִים בֵּין הַיְּשָׁנִים הַהֲרָשִׁים שְׁלֹנוּ.

אִמְנֵם גַּם בְּנִרְמִינָה (וּבְשָׂאֵר אֲרָצוֹת הַמֶּעֶרֶב) אֲנַחְנוּ רֹאִים כָּל־הַחֲזִיזִים הַזֶּה. גַּם שֵׁם מַעֲט מְאֹד מִסְפַּר הַחֲתוּמִּים עַל מִכֶּעֶ יִשְׂרָאֵלִים לְעוֹזִים. אֲבָל, רֹאשִׁית דְּבַר, הִנֵּה צִרַת רַבִּים כּוֹז אֵינָה כָּל־הַצִּי נַחֲמָה לָנוּ; כִּי בִּאֲמַת אֲנַחְנוּ רֹאִים שֶׁהִיָּהּ הוֹלֶכֶת וְנִכְחָדֶת בְּאֲרָצוֹת הַמֶּעֶרֶב, וְהַטְמִיעָה הוֹלֶכֶת וּמִתְנַבֶּרֶת. וּמִלְבָּד זֹאת, הִנֵּה יְהוּדֵי הַמֶּעֶרֶב יֹכְלִים לִפְשׁוֹר עֲצָמָם בְּקִרְיָאֵת מִכֶּעֶ יִשְׂרָאֵלִים לְעוֹזִים כְּשֵׁנִי טַעֲמִים: (א) מִפְּנֵי שֶׁשֶׁם בְּאֲרָצוֹת הַמֶּעֶרֶב יֵשׁ מִכֶּעֶ כְּלָלִים הַמְסוּרִים בִּירֵי הַיְּהוּדִים, וְהֵם מְקַצִּים מְקוֹם גָּדוֹל לְעִנְיָנֵי הַיְּהוּדִים. וְלִמְשָׁל הַיְּהוּדִי הַנִּרְמִינָה הַקּוֹרָא אֶת הַבְּרִלִינֵר טַעֲנֵעַכְלָטְטִי הִרְיָהוּ בְּקִי כָּל־עִנְיָנֵי הַיְּהוּדִים, כְּמַעַט לֹא פָחוֹת מִן הַקּוֹרָא אֶת הַיִּיִּדִישֶׁע פִּרְעֶסֶע־אוֹ אֶת הַיִּלְנֶעֱמִינֶע צִיטוֹנֵג דַּעס יוֹדֵעַנֶטְהוּמֶס, תַּחַת אֲשֶׁר לַיְּהוּדִי רוֹסִיָּה אֵין מִכֶּעֶ כְּלָלִים הַמְסוּרִים בִּירֵם וְהַעוֹסִקִים בְּתַמִּידוֹת וּבִנְקִיאוֹת בְּעִנְיָנֵי הַיְּהוּדִים (כִּי רַק מִכֶּעֶ בְּצִבּוּנוֹ שֶׁל הַיִּנְאוּאָיֶע וּרְעִמָּא עוֹסִקִים הִרְבֵּה בְּעִנְיָנֵי הַיְּהוּדִים); (ב) מִפְּנֵי שֶׁהָאֲרָנְגִּים הַלְעוֹזִים הַמִּיִּחָדִים שֶׁל אַחֲבִי בְּאֲרָצוֹת הַמֶּעֶרֶב, הֵם בִּאֲמַת דְּלִים מְאֹד בְּתַכְנֵם וְהֵם מְצוּמְצָמִים רַק בְּעִנְיָנֵי בְּהִכָּנָה, בְּחִנְיָנֵי יוֹבֵל שֶׁל אֵיזֶה שִׁמְשׁ אוֹ שׁוֹיֵב אוֹ יִמּוּרָה דִּת, אוֹ בְּמִזְמוּרֵי תַּחֲלָה לְעִשְׂרִים גִּדְּבָנִים וְכִדּוּמָה (כְּאֲשֶׁר יִחְיִיב טַבֵּעַ הַיְּהוּדִים הַחֲנוּטָה שֶׁל אֲחִינוּ הַמֶּעֶרְבִיִּים); וְלִכֵּן אֵי אֲשֶׁר בִּאֲמַת לְדְרוֹשׁ מֵאֵת יְהוּדֵי מִשְׁכִּיל שִׁימְצָא חֶפֶץ בְּמִכֶּעֶ כָּל־הַתַּחַת אֲשֶׁר אֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים הֵם בִּאֲמַת עִשְׂרִים בְּתַכְנֵם, כִּי הֵם מְקִיפִים אֶת כָּל צִדְרֵי חֲיָיו הַמְרֻבִּים בְּגוֹזִיִּם, וְהֵם מוֹדִיעִים עִיד כָּל הַיִּרְמִים הַחֲדָשִׁים וְהַתְנוּעוֹת הַחֲדָשׁוֹת שֶׁבְּעַמְּנוּ; וְגַם הָאִישׁ הַמְצִיִּין בְּחוּשׁ הָרִיחַ שְׁלֹו, לֹא יִרְחַק בְּאֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים אוֹתוֹ רִיחַ בְּהִכָּנָה וְרִיחַ הַשְּׁנוּרָרוֹת הַנּוֹדֶף מִתּוֹךְ כָּל מִכֶּעֶ יִשְׂרָאֵלִים בְּחוּלִיל. — וְאֵם, כָּל־זֹאת, אֵין הַיִּנְטִילִיגִנְטִים שְׁלֹנוּ (אֲשֶׁר כָּל־הַיִּנְטִילִיגִנְטִים שֶׁלֵּהֶם גָּדוֹלָה כָּל כֶּךָ) מוֹצֵאִים חֶפֶץ בְּאֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים, אוֹת הוּא כִּי נִקְעָה נִפְשָׁם מִעַמָּם וְאֵין לָבֶם הוֹלֵךְ כָּל־אֲחֵרֵי עִנְיָנֵי הַיְּהוּדִים.

וְגַם אוֹתָם הַחֲתוּמִּים הַמַּעֲטִים, לִפִּי הָעֵרֶךְ, שִׁישׁ לָהֶם לִאֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים, גַּם הֵם כְּרֻבִם אֵינֶם מִן הַיִּנְאוּרִים הַרִיקִים, כִּי אִם דּוֹקָא מִן הַמִּשְׁכִּילִים הַמֶּעֶרְבִים, וּמִסְתַּם בְּעִלֵּי בְתִים הַיּוֹדֵעִים גַּם עֵבְרִית. יוֹשֵׁב אֲנִי בְּעִיר גָּדוֹלָה וְנִאֲוָרָה שִׁישׁ בָּהּ מֵאוֹת אַחֲדוֹת שֶׁל יְהוּדִים מְדוּפְלָמִים (רֹפְאִים, דְּנִיטְסִים, יוֹרִיסִים, מְכִנִּיקִים וְכוּ') שֶׁרַק שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה לְמֵאָה שֶׁבָּהֶם יוֹדֵעִים מַעַט עֵבְרִית; וְעוֹד מֵאוֹת אַחֲדוֹת שֶׁל סְתָם אִינְטִילִיגִנְטִים-בּוֹרִים. כָּל הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה חַיִּים אִם גַּם לֹא פִלֵּם בְּרִנְחָה, אֲבָל גַּם לֹא בְּרוּחַ; וְשִׁבְעָה אוֹ עֶשְׂרֵה רֹבֵל יִתְרִים בְּהוֹצָאוֹתֵיהֶם הַשְּׁנִיָּה אֵינֶם מַעֲלִים וְאֵינֶם מוֹרִידִים בְּבוֹדוֹשׁ שְׁלָהֶם. מְכַל מֵאוֹת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה חֲתוּמִּים עַל אֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים רַק כִּחְמֵשׁ מֵאָה! וְכִנְגָדִם יֵשׁ בְּעִירֵי מִשְׁכִּילִים עֲבָרִים רַבִּים הַחֲתוּמִּים גַּם עַל מִכֶּעֶ עֵבְרִית גַּם עַל אַחֵר אֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים. וְאֵין כָּל סֶפֶק בְּעִנְיָנֵי, כִּי כֵּן הוּא הַיַּחַס בְּרֹב קְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל בְּאֲרָצֵנוּ.

וּמִכֵּיוֶן שֶׁהִדְבַּר כֵּן הוּא, תִּתְעוֹרֵר הַשְּׁאֵלָה: הִסְפִּיקוּ אֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים לְצִרְכֵי הַמִּשְׁכִּילִים הַמֶּעֶרְבִים, שֶׁהֵם עֲתָה רֹב קוֹרְאֵיהֶם? כִּי בְּאוֹפֶן כִּזֶּה אֲנַחְנוּ מוֹצֵאִים בְּאֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים דְּבָרִים שֶׁהֵם מִיּוֹדֵעִים לְמִשְׁכִּילִים הַמֶּעֶרְבִים, — דּוֹקָא אוֹתָם הַרְבִּים הַנְּחוּצִים אִינְטִילִיגִנְטִים הַבּוֹרִים. לְמִשָּׁל: מֵהָ יִתְנוּ וְמֵהָ יוֹסִיפוּ לְמִשְׁכִּילִים עֲבָרִים הַסְפּוּרִים הַמְתוֹרְגָמִים מִשְׁפַּת עֵבֶר שְׁנִדְפָסִים בִּיּוֹאָסְכָאָד וּבִיּוֹדוּשְׁצִנְאָסְט? וְלִהְפֹךְ, יֵשׁ רִשּׁוֹת לְמִשְׁכִּילִים הַמֶּעֶרְבִים לְדְרוֹשׁ מֵאֵת אֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים לְהִרְחִיב אֶת תְּכִנְתָּם, וְלִהְיוֹסִף בָּהּ דְּבָרִים הַנְּאוּתִים בִּיְחֻדֵּם לִפִּי טַעֲמָם הֵם.

אוֹתוֹ קֵהֵל הַקּוֹרְאִים אֲשֶׁר לָהֶם נִוְעְדוּ בְּתַחֲלַת יְצִירָתָם וְאֲשֶׁר אֵךְ לָהֶם הֵם נְחוּצִים בִּאֲמַת. הַיִּנְטִילִיגִנְטִים שְׁלֹנוּ, רִל אוֹתָם דְּבָרִים שְׁאֵינֶם יוֹדֵעִים לֹא עֵבְרִית וְלֹא אֶת הַיְּהוּדִים, אֵינֶם קוֹרְאִים עוֹד לֹא אֶת הַיּוֹאָסְכָאָד וְלֹא אֶת הַיּוֹדוּשְׁצִנְאָסְט שֶׁנִּבְרָאוּ בְּשִׁבְלִים; וּבְמִקּוֹמָם נִכְנְסוּ הַמִּשְׁכִּילִים הַעֵבְרִים, רִל אוֹתָם הָאֲנָשִׁים שְׁאֵינֶם צְרִיכִים כָּל־לְמוֹד לְדַעַת אֶת עִנְיָנֵי הַיְּהוּדִים וְהַיְּהוּדִים מִכֶּעֶ שְׁנִי, שֶׁהִרִי לְפָנֵיהֶם פְּתוּחִים כָּל מִכֶּעֶ הַעֵבְרִים וְהַסְפּוּרִים הַעֵבְרִית. יוֹדֵעַ אֲנִי בְּבִירֹד כִּי מִסְפַּר הַחֲתוּמִּים עַל שְׁנֵי אֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִיִּים הוּא קָטָן מְאֹד, לִפִּי הָעֵרֶךְ, וְהַמְסָפֵר הוֹלֵךְ וּפּוֹחַת זֶה שְׁנַיִם אַחֲדוֹת. וְהֵן אֵין כָּל סֶפֶק כִּי רַב מְאֹד מִסְפַּר הַיְּהוּדִים שְׁאֵינֶם יוֹדֵעִים עֵבְרִית וְהַיּוֹדֵעִים רוֹסִית, בֵּין שֶׁהֵם אִינְטִילִיגִנְטִים מְדוּפְלָמִים וּבֵין שֶׁהֵם סְתָם יְעָמֵי הָאֲרָצוֹת. וְגַם זֶה בְּרֹר, כִּי מִצַּבֵּם הַחֲמִירִי שֶׁל אוֹתָם הַיִּנְטִילִיגִנְטִים נִשְׁתָּם וְהַבּוֹרִים, הוּא טוֹב וְאִתָּן מוֹזֶה שֶׁל הַמִּשְׁכִּילִים הַעֵבְרִים אוֹ שֶׁל בְּעִלֵּי הַבְּתִים הַבִּינְיוֹנִים הַיּוֹדֵעִים קְרוֹא רַק עֵבְרִית. וְכָל־אוֹפֶן אִם נִעְרִיךְ אֶת מִסְפַּר הַיְּהוּדִים הָאִמִּידִים הַיּוֹדֵעִים רַק עֵבְרִית לְעוֹמֶת מִסְפַּר הַיְּהוּדִים הָאִמִּידִים הַיּוֹדֵעִים רַק רוֹסִית, אוֹ בּוֹרָאֵי יִכְרְעוּ הָאֲחֲרֹנִים אֶת הָרִאשׁוֹנִים. וּמִלְבָּד זֹאת הִנֵּה גַּם בֵּין הַמִּשְׁכִּילִים הַעֵבְרִים הִיָּה וְהוּא תְּמִיד מִסְפַּר גָּדוֹל שֶׁל אֲנָשִׁים הַחֲתוּמִּים גַּם עַל אֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִים (כִּי הֵם מְבִינִים גַּם רוֹסִית), תַּחַת אֲשֶׁר בֵּין הַיִּנְטִילִיגִנְטִים הַבּוֹרִים אֵין אֶפֶס אַחֵר הַחֲתוּמִּים גַּם עַל מִכֶּעֶ עֵבְרִי (פְּשׁוּט מִפְּנֵי שְׁאֵינֶם מְבִינִים אֶת הַלְשׁוֹן). וְאִם נִבְיֵא עוֹד בְּחִשְׁבוֹן אֶת הַנִּקְבּוֹת שְׁלֹנוּ, אֲשֶׁר בְּהֵן בּוֹדָאֵי רַב מִסְפַּר הַיּוֹדֵעוֹת רוֹסִית מֵאוֹת מוֹנִים מִמִּסְפַּר הַיּוֹדֵעוֹת עֵבְרִית, — הִנֵּה אַחֲרֵי כָּל אֵלֶּה יִחְיֵב הַשְּׁכָל לְכַאוֹרָה כִּי מִסְפַּר הַחֲתוּמִּים עַל אֲרָנְגִּינוּ הַרוֹסִים צָרִיךְ לְהִיָּתּוּ יוֹתֵר, וְכָל־אוֹפֶן לֹא פָחוֹת מִן הַחֲתוּמִּים עַל מִכֶּעֶ הַעֵבְרִים. כֵּן יִחְיֵב הַהֲנִיזִין — אֲבָל הַנְּסִיחַ יוֹרְנוּ אַחֲרָה. הַנְּסִיחַ יִלְמְדֵנוּ כִּי לְמִכֶּעֶ הַצִּפְרִיָּה לְבִדּוֹ יֵשׁ חֲתוּמִים הִרְבֵּה יִתֵּר מֵאֲשֶׁר לִיּוֹאָסְכָאָד וְלִיּוֹדוּשְׁצִנְאָסְט גַּם יִחֵד! אִינֵנִי מְבִיעַ בּוֹה הַשְּׁעִרָה בְּעֵלְמָא, כִּי אִם דְּבָרִים הַמִּיּוֹסְדִים עַל מִסְפַּרִּים בְּרוֹרִים. וְאֵיָּה הַמִּלִּיץ, הַדּוֹר, הַשְּׁלַח?

הַחֲזִיזִין הוּא מִחֲמִיָּה, וְלֹא רַק מִחֲמִיָּה כִּי אִם גַּם מִעֲצִיב מְאֹד מְאֹד. הַחֲזִיזִין הוּא יוֹרְנוּ כִּי הַיִּנְטִילִיגִנְטִים הַמְדוּפְלָמִים וְסְתָם הַנְּאוּרִים הַרִיקִים שְׁלֹנוּ הוֹלְכִים וּמִתְרַחֲקִים מִן הָאוּמָה הַיִּשְׂרָאֵלִית יוֹתֵר וְיוֹתֵר. עִנְיָנֵי הַיְּהוּדִים וְהַיְּהוּדִים אֵינֶם לּוֹקְחִים אֶת לָבֶם כָּל־ל; הֵם אֵינֶם חִפְצִים כָּל־ל לְדַעַת. וּבִאֲמַת גָּדוֹלָה מְאֹד בְּעִרְוֹתָם שֶׁל הַיִּנְטִילִיגִנְטִים שְׁלֹנוּ בְּעִנְיָנֵי הַיְּהוּדִים, — עוֹד יוֹתֵר מוֹזֶה שֶׁל הַמּוֹנֵה הַנֶּסֶם. עוֹד בּוֹיִם אֲתַמּוֹל שָׂאֵל אוֹתִי יְהוּדִי מְדוּפְלָם אֶת הַשְּׁאֵלָה הַיָּאֵת: הָאֲמַת הַרְבֵּי כִּי יוֹרְשֵׁי הַבְּרוֹן הִירֵשׁ יִסְדּוּ בְּלוֹנְדוֹן בְּאֵנְק לְתַמּוֹךְ בִּירֵי הַיְּהוּדִים הַנּוֹדֵדִים מֵאֲרָצוֹתֵיהֶם? וְכִאֲשֶׁר צִחֲקִיתִי בְּפָנָיו עַל הַתְּעוּבָה הַמְשׁוּנָה הַזֹּאת שֶׁל עִנְיָנֵים שׁוֹנִים, עִנְיָנֵי בְּתַרְעוּמוֹת: הַתְּרַמָּה כִּי תֵּאָב אֲנִי מְאֹד לְדַעַת אֶת עִנְיָנֵיכֶם, אֲתָם הַצִּיּוֹנִיִּים? בִּאֲמַת לֹא אֵיכְפַת לִי הַדְּבַר כָּל־ל, אֲלֵא שְׁכִמְדוּמָה לִי כִּי כֶךָ קִרְאִיתִי בְּמִכֶּעֶ הַמְקוּמִי. וּבִאֲמַת נִדְפְסָה בּוֹיִם הַקּוֹדֵם בְּמִכֶּעֶ הַמְקוּמִי יִדְעָה מְשׁוּבָשֶׁת (כְּנֶהוּג) עִיד פְּתִיחַת הַקּוֹלוֹנִיאָלְבָאָנְק, וְהַיִּנְטִילִיגִנְטִי דִּידֵן סוֹבֵר כִּי הַצִּיּוֹנִיִּים וְיִיּוֹרְשֵׁי הַבְּרוֹן הִירֵשׁ וְקוֹלוֹנִיאָלְבָאָנְק וְתַמִּיכַת נוֹדֵדִים — הֵינִי הֵךְ. מוֹבְחָנִי כִּי הַמְדוּפְלָם הוּא מֵאֲמִין בּוֹדָאֵי כִּי יֵשׁ יְהוּדִים אֲדוֹקִים — אוֹ צִיּוֹנִיִּים — הַמִּשְׁתַּמְשִׁים בְּדָם אֲדָם לְצִרְכֵי מְצוֹת בְּפִסָּה. מְדוּפְלָם אַחֵר מִמְכְּרֵי חֶשֶׁב תְּמִיד כִּי הַשְּׁפָה הַעֵבְרִית הִיא שְׁפַת יְהוּדִית הַמְדוּכִּיָּה.

כֵּן הַדְּבַר. רֹב אִינְטִילִיגִנְטִינוּ אֵינֶם מְרִגִּישִׁים כָּל חֶפֶץ לְדַעַת מֵהָ שֶׁנַּעֲשָׂה בִּישְׂרָאֵל, וְזֶה סִימָן מוֹבָהק לְמִיתַת הַיְּהוּדִים בְּקִרְבָּם. וְגַם יֵשׁ בָּהֶם שְׁמִתְבִּיִישִׁים, פְּשׁוּט, לְהַכְנִים לְתוֹךְ בִּיחָם אֶת הַיּוֹאָסְכָאָד וְהַיּוֹדוּשְׁצִנְאָסְט, מִפְּנֵי שֶׁמִּכֶּעֶ הַלָּלוּ מוֹקְדִשִׁים בְּלִיל לְעִנְיָנֵי הַיְּהוּדִים, וְנִמְצָא שֶׁהֵם

אחיו בדת מורשה. היהדות האמללה! לא רי, כי הדיושים פנעו בכבודה, אלא אנשים כמוהם דברו נם בשכחה ולמדו עליה זכות — וזו הפורענות האחרונה קשה משל הראשונה.

ליושבי קרנות בברלין והולכי בטל היה האיש המדובר וחבורותיו, אשר זכה אותנו בהן חדשים לבקרים בלי כסף ומחיר, לשיחה ולנושא ענין של דלצות שונות — מחוכמות ונבערות. ואולם האיש הזה כוון את השעה. כאשר חסר לו חומר לחוברת חדשה, שהיה אומר לפרסם, באה מחשבה בלבו, להציע עצה חדשה. אמנם — אמר כתורה על הראשונות — חלילה לנו לבטל קדושת השבת, ואולם ידוע הוא למדי, כי רוב אחינו עובדים ביום הזה מפני חומרי המקום וקשה להם לבטל ממלאכתם. מטעם זה אי אפשר להם לבוא לבית הכנסת ולהתפלל בצבור. לכן אין עצה אחרת, אלא להכין נם ביום הראשון עבודת ה' בצבור בבתי הכנסיות לעדנתו, וכל הירא את דבר ה' מבני ישראל ילך ביום הראשון בעתות הפנאי עם אשתו ובניו ובנותיו להתפלל ולשמוע דרשת הרב, ואז יחזק לבו כרת ישראל.

העצה הזאת מצאה חן, ובין הבאים על החתום בכרוז זה נמצא נם את החכם הנודע חיים שטיינטל, אשר אותו לא יחסור שום איש כי לא היתה כונתו רצייה, או כי חשב לבטל את קדושת השבת. רבים אשר באמת כלתה נפשם לבוא אל בית אלהים ולהתפלל בצבור ולשמוע דרשה טובה (המאזשים האלה שאינם באים לבית הכנסת ביום השבת אינם יודעים, כי דרשת הרב אינה עונג שבת!) באו על החתום בכתב בקשה לפרנסי הקהלה, כי יעשו כעצת היועץ. וזאת לדעת, כי אמנם פתוחים בתי כנסיות בכל יום, ואולם אין ספק, כי עבודת חול (בשעה קדומה מאד, בזמן שרוב אנשי ברלין ישנים עוד) אינה מספקת להאנשים האלה. הם חפצים בעבודה צבורית של פומבי, קריאת התורה, דרשה, מנגינות העונב ושירי מקלה וכו'. ועם כל זה הם מכריזים על עצמם: חלילה לנו לבנוד בדתנו, ולא את השבת אנו רוחים, כי זה יעמוד בקדושתו לעולמי עד, ורק אנו הטורדים כל ימות השבוע בעבודתנו נעביר את אלהים ביום הראשון. ובפירושם הם מתנים, כי לא יהיה סדר העבודה הנהוג ביום הזה מעין עבודת השבת ויום חג, וגם בדרשתו יעיר הרב על זה. הם לשם שמים מתכוונים.

וכנגדם נלחמים האורתודוקסים (ככיכול) 'מוסרים נפשם' על קדושת יום השבת. ובאמרי, כי האורתודוקסים נלחמים על קיום השבת, אין כוונתי להאדוקים באמת, שהרי אלו עומדים מנגד לכל התנועה הזאת, וקצתם מושכים את כתפותיהם ושואלים: ומדוע לא? האם בשביל שבני אדם הללו אינם באים להתפלל ביום השבת אם ור להם להתפלל בצבור למחרת? מתנגדי ההצעה הזאת הם האורתודוקסים 'הברלינים', מין מיוחד בסבעו. האנשים האלה אוכלים טרפות בפרהסיא ומכים את השבת ואת המועדות, ואין מצוה אחת מן המצוות המעשיות שבתורה, אשר לא יעברו עליה. אבל צועקים הם כל היום: אנו מוסרים את נפשנו על קיום היהדות, וחוקן עבודה בצבור ביום הראשון עתיד להחריב את היהדות. האדבוקט היהודי שואל: אם לא באתי עד הנה לא ביום השבת ולא ביום הראשון להתפלל נשארתי יהודי — ועכשיו כי אבוא להתפלל ביום ראשון וגם אשמע את מוסרי הטוב של המטיף, אלך ואבנוד בדתי? האם העבודה בצבור היא הנורמת?

בין האנשים הנלחמים על קיום השבת אין אף איש אחד משכיל יודע את הענין המדובר. יש ביניהם 'יועצי סתרי המסחר', פרופסורים, אדבוקטים וכו', אבל דבר אין להם עם ידיעת היהדות. יסוד מענתם הוא: כי אם נרגיל עצמנו להתפלל ביום הראשון, אז יקבע בלבנו הרגש של שביתת היום הזה וקדושתו, וסופנו להמשיך אחרי הדת הלוטירנית. ואולם בטענה זו מעורב אמת ושקר. נם בלי עבודה בצבור נקבע כבר הרגש בלבנו, כי יום הראשון הוא יום השביתה, ואיזה רגש מיוחד יבנם אל נפשנו מבלי משים. נאמר מה שנאמר: אפילו הירא והחרד על הדת הישראלית, אשר הוא בעצמו בטל ממלאכתו ביום השבת, כשהוא עובר בשוק ורואה את החיים פואנים ברעש והקריה הומיה, בשום אופן לא ירגיש את 'עונג השבת', את 'הנשמה היתירה' שבו. ואולם ביום הראשון החנויות סגורות, עגלות טעונות משא לא תעבורנה ברחוב, החיים שוקטים ושליים, ובמקום האנשים הולכי חפזון ומבוהלים, מטיילים בני אדם

אבל עוד נשוב לדבר בענין זה בפרק אחר, ושם נעיר גם על החסרון הגדול אשר בספרותנו הרוסית, זה חסרון כשרונות בלטיסטים. יעקב ויטאל.

בארצות המערב.

מב.

בערת ברלין המפוארה נטשה מחדש מלחמה כבדה על דבר קיום יום השבת.

הכל חלוי במול! נם שמע קהלה ישראלית ושמה הטוב ההולך למרחקים, לא במעשים טובים חלוי אלא לפעמים באיוו מקרה והזדמנות. אם אמרו על המלכה מרים שטוארט, כי מעשיה יותר משוכחים משמה, הנה על הקהלה העברית בברלין נוכל לומר ההפך מזה: שמעה הטוב משוכח יותר ממעשיה, ואינה כדאית לכל הכבוד הגדול הזה. עיר ברלין זכתה להקרא זה שנות דורות בשם מטרופולין כל היהדות המשכלת והמתקדמת, ומשפט זה עומד ואין כל הרוחות שבעולם מויעות איתו ממקומו. אין ספק כי מעדה זו לומדות שאר הקהלות בארצות המערב את המעשים אשר עליהן לעשות, ובמובן ידוע היא משפעת נם על היהדות אשר במזרח. רגילים הם לחשוב, כי מה שיעשה בברלין יתהווה חמיד אחרי העיון המרובה ועל ידי אנשים חכמים, גדולי חקרי לב. בחוק לממלכת נרמניה חשים יראת הכבוד ל'יועצי סתרי המסחר', אשר רבים הם בין בני ישראל בברלין.

אנו רואים את הדבר מקרוב ונודה על האמת, כי כבוד 'יועצי סתרי המסחר' איננו גדול כל כך בעינינו, וגם הנהגת העדה הברלינית מהודרת בצורתה ובחיצוניותה וריקה בפנים. דבר זה נראה כעת ביותר במלחמה שפרצה בין שני המחנות ברבר קדושת יום השבת. הענין בעצמו הוא בלי ספק חשוב מאד, אחד העיקרים של היהדות, ולא זו בלבד, אלא שגם האדם החפשי ביותר בדעותיו בנוגע למנהגי הדת העברית, אם בכלל ישא את נפשו לקיום עמנו, יודה בתועלת השבת וערכה הגדול בתולדות ישראל. ואולם בשני המחנות הנלחמים כעת בברלין על אודות השבת, אין שום רעיון עמוק והסתכלות כטבע היהדות וקיומה לעתיד, אלא רדיפה אחרי הכבוד והתשוקה להמנות בקהל 'הפרנסים'.

לפני שנות מספר יצא סוחר אחד, עשיר בכסף ועני בדעת, לתקן את היהדות. הוא פרסם על חשבון עצמו חוברת מלאה מליצות ריקות ושרופות, בלי שום רעיון מקורי, ואפילו בסגנונה לא הצטיינה כלום, להוכיח, כי מחויבים אנחנו לשבות ביום הראשון ולעשות מלאכה ביום השבת. הגיונו היה 'מחוכם' מאד: הן על פי דינא דמלכותא חייבים אנחנו לשבות ביום הראשון, ומנורה זו לא ימלט שום איש יהודי. וכנגד זה נאמר מפורש בתורה: ששת ימים תעבוד ועשית את כל מלאכתך, הרי צוה תורה לעשות את מלאכתך בששת הימים. ואם כן איך אנו יוצאים ידי חובתנו במצוה זו? הא למדת, כי מחויבים אנחנו לעשות את מלאכתנו ביום השבת, כדי לעבוד ששת ימים רצופים, כאשר באה על זה האזהרה בתורתנו. הקוראים ברוסיה יאמינו בלי ספק, כי לצון חמד לו האיש, ובחפצו להרחיק את אחיו משמירת יום השבת בחר בהגיון מעוקם כזה. ואולם אנחנו יושבי ברלין יודעים את האיש ואת תומתו, ומעיד אני עליו כי באמת ובלב תמים אמר מה שאמר, וגם יודע אני סבת טעותו, כי נשחבש בתרגומו של לומר לתורתנו, שהרי רק על ידי התרגום הזה ידע את הכתוב בעשרת הדברות.

והאיש הזה לבו נאמן לישראל, וזה איוו שנים כאשר יצא סופר מפורסם (בעלום שמו) וכתב במ'ע חשוב להסית את אחיו היהודים שיצאו מדת ישראל וירבקו בדת המשיחית, עמד 'מתקננו' ופרסם לעומתו חוברת מלאה נם היא מליצות ריקות ושרופות ובתוכה בסגנון נבער לחזק את

ואספת המספרים איננה קשה כל כך. כבד לפעמים לנער-סופר למצוא מליצה הגונה למחשבת זר, מלכת אל בית-המקרא או בית השאלת ספרים בעירו ולשאל: כמה ספרים שואלים במשך השנה? והנה בנוגע לאודיסא מוצאים אנחנו מאמר ספירתי בהוואסחאד (בספר התשיעי). לפי הספירה, שנעשתה ע"י הכותב לשנת 1900 בבתי המקרא ובתי השאלת ספרים אשר בעירו, עולים בני-המקרא (גראמאניע), היודעים קראו וכתבו בשפת רוסיה, אצלנו מאצל זולתנו. ומבני המקרא רבים הם אצלנו הקוראים בבתי המקרא והשואלים ספרים מהם מאשר אצל זולתנו, במספר חשוב מאד. ועוד ינדל מספר בני המקרא והקוראים, אם נוסף עליהם את היודעים קראו וכתבו רק עברית, "אשר לא באו בחשבון".

והקריאה בספרים עברים ובספרים נוגעים אל עניני היהדות והעם הישראלי הולכת ומתפתחת.

בשנת 1900 הנ"ל כבר היו 641 דרישות לספרים כאלה.

על דבר קריאת "סמרטוטין מאמריקא" אין אנו שומעים דבר, ואולי מפני שאינם נמצאים בבתי האוסף של הצבור.

נדרשו: אחד העם (78 פעמים), סמאלענסקין (63), ליליענבלום (34), העסם (31), ד"ר ברדיעווסקי (30) ועוד.

מן המספרים: סמאלענסקין (180), בס"ה עם הנ"ל (243), אבראמא-וויטש (עברית 92, בשפה המדוברת 42, בס"ה 184), פריג (עברית 83, בשפה המדוברת 24, בס"ה 111), פרישמאן (עברית 82), ממו (ג'כ-42), שלום-עליכם (בשפה המדוברת 34), ברוידעס (עברית 21), ספעקטאר (בשפה המדוברת 19), פינסקי (ג'כ-18) ועוד.

במספרים אחרים לגמרי עוסק מר B. L. בהיאזראעליטא הווארשאווי (ג' 43). שואל הוא: ימדוע עשרה אחוזים למאה ולא שלשה ושלשים? (שם המאמר), ונוגע הדבר בהגבלת מספר התלמידים העברים בבתי הספר הכוללים.

התם והמתמם הזה מאמין באמונה שלמה, כי אך ישגה יצאה מלפני השליט' ונחויך אך להעיר ולעורר ולהוכיח ולהשתדל...

אשרי המאמין. אך על מי להשתדל? ה' B. L. יועין, שישתדל בית פקודות העדה בק"ק ווארשוי.

מה ענין בית הפקודות של איזו עדה, המפקח על עסקי האמונה והצדקה באיזה מקום מיוחד, לשאלת ההשכלה הכללית, למשל, בבית המדרש הגדול בווארשוי, המקבל תלמידיו מכל קצוי הארץ — לא פורש.

במספרים, כלומר בסכומים — בסכומי הבאנק הציוני, התעסק בהמשך מאמרים ראשיים רבים מו"ל היצירה, ה' ג'ס.

המותר להבאנק הקולוניאלי הציוני להתעסק בענינים בכל אתר ואתר? המחויב הוא לבוא לעזרת תפוצות ישראל בכל מקום שהעזרה הממונית נחוצה ודרושה?

המאמרים מראים פנים לכאן ולכאן, מבארים את דברי האוסרים והמתירים, וההחלטה — שאפשר ונכון להבאנק לעשות עסקים בכל תפוצות ישראל.

המלומדים מפיצים אור בהיר על השאלה מכל הצדדים, ובכל זאת — העיקר עוררנו חסר מן הספר: השאלה נסתרת אך אחרי פתרון שאלה אחרת, כוללת, שהיא תלויה בה: — מה היא הציוניות?

בחוק, — הרואה את זה מיד ירגיש, כי יום שבת היום ואי אפשר לו לעשות בו מלאכה, כי כן גדולה השפעת הסניטמיון הצבורי. ולפיכך, אם ישבים האיש הזה מישראל וילך לבית הכנסת ויתפלל בצבור עם אחיו וישמע דרשה טובה על דבר היהדות, לפי דעתי אין ספק, כי זהו קיום היהדות ולא בטולה, כאשר טוענים האורתודוקסים אוכלי בשר החזיר. ומה שטוענים הם, למה לא יבואו אלה המתארים לדבר ה' אל בית הכנסת לעדת הריפורמה, אשר פתוח הוא ביום הראשון ועוד לא נתמלא כראוי? אין זו טענה. בית הכנסת הזה הסיר במתכוון (כדי להדמות לבתי בנסיות של בני הדת הלותרנית) את הצורה העברית מעל פניו. אמנם אפשר, כי אנשים חכמים ומשכילים לא ימצאו פחתת גדולה כל כך במנהגי בית הכנסת הזה, שהרי הכל הוא רק פרי התפתחות והרגל לפי טבע המקום והזמן. ואולם עניני הדת לא כמוח חושב תלויים אלא בלב מרגיש. מנהגי בית הכנסת הזה אינם מתקבלים על הלב, למשל, אין היהודי, יהיה מי שיהיה, חפץ להתפלל בנלווי ראש; חפצים הם לרוב בתפלות עבריות, הגם שאינם מבינים אותן. הלב מרגיש ונמשך אחרי זכרונות לאומיים והיסטוריים. ואפילו שאחינו בארצות המערב מכריזים על עצמם, כי אינם לאומיים — הדרשה תדרש ואין הרגש הלאומי נעקר מלב. ואלו שעקרוהו מלבם, רק הם ימצאו חפץ בסדר התפלה בבית הכנסת לעדת הריפורמה. ואולם האמת נתנה להאמר, כי גם בין בני העדה הזאת נמצא אנשים כנים וישרים, אוהבים את היהדות לפי הבנתם הם וחפצים בכל לבם בקיומה, כאשר אנו רואים בחנוך בניהם ובתרבות שהם רודים בתוך ביתם. איך שיהיה הדבר, בשוב ואל תעשה! לא נפרנס כעת את היהדות. תקן עבודת אלהים בצביר ביום הראשון הוא נסיון, ואם לא יועיל לא יוּק, מפני שהיהדות בארצות המערב אין לה עוד מה להפסיד. וכנוד זה נדע, כי קבלה היהדות בזמן גלותה צורות שונות והתאימה להן, אפשר שגם הצורה הזאת הנחוצה לה כעת לפי מעמד הענינים תהיה לטובתה. על כל פנים רואה אני תמיד תועלת עצומה בקבוצת יהודים אל מקום אחד לצורך ענין דתי; הכנסו בעצמם טוב להם ולהיהדות.

אם ינבירו הליברלים בבחירות העתידות להיות בימים אלה ויבחרו בפרנסי העדה כפי חפצם, או יצא התקון לפעלו, אין ספק, כי בכה"ע העברים יקראו לבכי ולמספר על "חרכן היהדות", ואולם אני העומד במקום המעשה, אפילו שלא אשמח כל כך על החזון הזה, בוראי לא אצטער עליו, ואפשר שיהיה הצעד הזה לטובה. ש. ב. ד.

במכתבי-העתים.

לעתים רחוקות מוצאים אנחנו במכתבי העתים גם ידיעות נאמנות, מיוסדות על ספירות ומספרים.

היש לנו ספרות אם אין? זה קופץ ונשבע: אין ואפס! וזה אוחז זקנו ומבטח: כפלים כיוצאי מצרים, קהל רב ועצום מאד של קוראים טובים ומבינים.

היש לנו ספרות-עם, ספרות בשביל ההמון? — פליגי פלוני ופלוגי. זה אומר הן וזה קורא לאו, ושניהם מדברים בסגנון הלכות קבועות או גם בלשון מושכלות ראשונות, והקורא נבוכ. ואינו יודע אם להאמין לזה ואם לזה.

והשאלות יבוערות באש, והסופרים בעלי המאמר באים בסופה שעררה, ואם בא יהודי ובקש מסופריו וקוראיו, לאסוף ידיעות מדויקות על דבר הקוראים עברית, על דבר מספרם, שינם והספרים שהם קוראים — לא ענה איש.

התרמית והנשך המרובה, כאשר היו רגילים לעשות עסק עם ממשלת טורקיה. החוב הוא קרום לעלית השולטן לכסא. הסברה נותנת, כי היה חייב לעשות כדרך הסוחרים החשובים, היינו לקבל את ההזמנה לדון ולטעון נגדה, כי אמנם איזה חוב קטן יש עליו, אבל המיליונים הרבים הם רק נשך ומרבית ושיחר ומרמה, ולכן יעיין ברבר. באופן כזה יכול היה לברר את הענין ולהביאנו אחרי כן בשעה מוכשרת לפני בית-דין של מפשרים. ולא עוד אלא שבעלי חובותיו, בידעם עד כמה מסריח הדבר, היו מפשרים עמו בתשלומין למחצה או אפילו לשליש ולרביע. ואולם מה עשה השולטן? כדרכו תמיד דחה את הענין. הומינו אותו לדון, סרב לקבל; תכעוהו — לא נענה; הציעו לפניו סדרי חשבונות — נתנם לצור על פי צלוחית. ואולם בינתיים לא מהלו החובעים על חוב זה, אלא חכו לשעת הכושר, ואותה נודמנה להם עכשיו, כאשר ישב האיש קונסטן בשטמבול, והאיש קשה מאד, וכל הנוגע בו לא ינקה. מכיון שקבל על עצמו לנגוש בהשולטן את נשיו, לא הרפה ממנו. אמנם שב קונסטן לפאריז לבקשת השולטן, אבל עכב קונסטן בפאריז היה לרעתו של השולטן ולא לטובתו, כי עכשיו הוא יושב שם ורוחק את שרי הממשלה לקיים את דברו. מי היודע את קונסטן ואת מעשי תקפו ונבורתו בימים שעברו, לא ישחומם על זה. ובכן נמצא השולטן בצרה גדולה, ואין ספק כי הפעם ישלם את החוב במלואו. כי אין מציל אותו מיד ממשלת צרפת התקיפה, אשר בלאו הכי היא חפצה לתקוע יתר בטורקיה, לאחר שנחלש שם כחה זה כחמשים שנה, ועל מקומה באה או ממשלת אנגליה.

וממשלת אנגליה עסוקה עוד במלחמה בדרום אפריקה, והדבר הולך ומסתבך מיום ליום. הדורים נלחמים עוד ברוח אומץ ונבורה, ובימים האחרונים נכרה ידם על האנגלים והכו בהם מכה רבה. ממשלת אנגליה נוכחה כבר, כי עוד יארכו הימים, טרם יבוא הקץ למלחמה זו, ושר האוצרות דבר לפני קהל ועדה בעיר בריסטול, כי עסקי המלחמה בלעו כבר הון עצום ועדיין צריכה הממשלה לכסף, ובהיות שאין מדרך הממשלה האנגלית להרבות חובותיה מבלי לבקש מקור חדש להכנסות, היא מחוייבת להרבות את סכום המסים. כבר הגיע המס הקצוב על ההכנסה לשעור גדול, שכמוהו לא שלמו אף בימי מלחמת-קרים, ואולם ההכרח לא ינונה, ולפי רעת שר האוצרות בני אנגליה הם פטריוטים נמורים, וחלילה להם להתרעם על זה, אלא הם נותנים את מס הממשלה בעין יפה. אם הדבר כך הוא, זה מוטל עדיין בספק, וגם שר האוצרות לא אמר מה שאמר אלא רק כדי לפייס את הבריות, ורק בפרט אחר יצדקו דבריו. המס איננו כבר כל כך, מפני שאיננו מוטל על העם, אלא רק על העשירים. ממשלת אנגליה צדקנית היא; מן העניים והפחותים לא תנבה כלום, מן הבינונים תנבה רק דבר מועט, ומשא המסים ירבה רק על העשירים ובעלי היכולת. ואולם עד כמה הרעה המלחמה הזאת גם להמצב החמרי של הממלכה נראה מזה, כי שטרי חוב המדינה, אשר מחירם היה לפני שנים מעטות 114, יררו בשעת המלחמה עד 91. לערך חמישית הקרן הפסידו רבים שהניחו את ממונם בשטרי חובות אלה. בעיר הקודש בירושלים היתה בימים האחרונים, "מלחמה", והיא אחת המלחמות ששם הן כמעט מעשים בכל יום, אלא שאין השולטן מצטער עליהן. אדרבה, בלבו הוא שמח על הדבר. בבית-התפלה של הנוצרים, הבנוי על "הקבר הקדוש", פרץ ריב בין הנוצרים בעצמם, בין הקתולים והאורתודוכסים, והממשלה היתה אנוסה לשלוח אנשי היל מויונים, "להפריד בין הרבקים". מעשה כזה איננו לפני זמן מה גם

האם היא רעיון להשיב ולהושיב אותנו בארץ אבותינו, או אך גם לכל פעולה ולכל מעשה, שתכליתם להועיל ולהיטיב לעמנו. הפותר את השאלה בצמצום, יענה בלי ספק: אך משה אחת ופעולה אחת להבאנק — בארץ ישראל, והמרחיב — יתיר את הכל, גם להתעסק בכסף הבאנק לשוב פנימי.

Z.

השקפה על דברי המדינות.

(סכסוך צרפת וטורקיה. — החובות הישנים הבאים לירי גובינא. — עסקי דרומה של אפריקה. — מסים חדשים באנגליה. — המלחמה בירושלים עיר הקדש. — המלחמה בדרומה של אפריקה.)

ממשלת צרפת נושעת בהשולטן חוב ישן, את אשר חייב הוא לשני אנשים איטלקים לונרדו וטוביני. לא לונרדו ולא טוביני מתהלכים כעת עוד בארצות החיים, ורק יורשיהם תובעים בשמם, ולונרדו לא השאיר אחריו אלא בת אחת וזו נשאית — לנרמני אחד היושב במינכן! הא למדת, כי כל הרעש הזה הוא בשביל איטלקית שנשאית לנרמני, וממשלת צרפת, העוינת את האיטלקים ואת הנרמנים, דוחקת את טורקיה בשביל פרעון חוב כזה!

יש משערים, והדבר קרוב לאמת, כי אלו הבאים בכח התביעות של לונרדו וטוביני הפרישו תרומה ומעשר מן הסכום שהם נושים בממשלת טורקיה, היינו, כי נתנו בחשאי איזו מיליונים מן המיליונים הרבים שהם תובעים, לא כי נחשוד חלילה את וולדקרוס, כי כפיו נגואלו בשחד — הם כי לא להזכיר! ואולם גם עיני ראש הממשלה בצרפת אינן צופיות בכל מקום. וולדקרוס יודע רק את הכתוב והרשום בחליפות המכתבים וברשמי הערכאות, ולפי ראות עיניו הדבר כשר וישר, וולדקרוס התנצל, למשל, לפני הועד המדיני על זה שנכנסה ממשלת צרפת בעובי הקורה בשביל איטלקים, ויסוד התנצלותו הוא: לונרדו וטוביני היו איטלקים שנולדו בצרפת, ואולם בעצמו הורה, כי מעולם לא התאזרחו בארץ ולא קבלו את זכויות האזרח, והנחה ידועה היא, כי הנולד לנר אף בדור עשירי הוא נר בארץ, וולדקרוס לא יכול לספר דברים כהיוותם, אשר היו נאמרים בסננון כזה: אין ספק, כי אולת רבה היתה מצד קונסטן, שישב אז בתור ציר ממשלתו בשטמבול, ומצד שרי הממשלה שעזרו על ידו להחל בריב זה, כי מה לנו וליוורשי לונרדו וטוביני האיטלקים? תלך ממשלת איטליה ותתבע את החובות האלה, או ממשלת נרמניה, אשר לארצה יובאו המיליונים על ידי הבת יורשת הנחלה, תנגוש בהשולטן לשלם את נשיו, ואנחנו מה, כי נתעבר על ריב לא לנו? ואולם מכיון שכבר נעשה מעשה, וכלמת ממשלתנו גדולה עד לשמים, מוכרחים אנו לכמור הדבר ולשלוח ציים ואניות מלחמה לאיים על השולטן הלזה ואיננו משלם. בסננון כזה לא דבר וולדקרוס, כמובן, ולכן אשר וקיים רוב הועד את הצעתו, וממשלת צרפת תכביר אכפה על השולטן, עד אשר יתפשר עם בעלי חובותיו.

והשולטן הזה הוא אחד מאלה שאסור לרחם עליו. נושים בו זה עשרים ושיש שנה חוב, אשר אין ספק, כי רובו הוא פרי

מנגנים ומשחקים למאסקווא, ונשלחו היהודים מן העיר למרות כתב החוזה שנעשה בינם ובין בעלי התיאטרות. — חברת יק"א יסדה בעיר סאראקי פירמה של חליבה. ליהודים עובדי האדמה או ליהודים העוסקים בנטיעות ינתנו בהקפה שמים או ארבעה פרות לחליבה והם משלמים את מחירן בחלב אשר יביאו אל הפירמה. בהפירמה יעשו מן החלב חמאה וגבינה וכו' אשר ישלחו להמכר באוריסא. עד עתה נתנו לעובדי האדמה בסביבות העיר החמאה כמאה פרות, והבעלים מביאים יום יום את החלב אל הפירמה בפרעון חובם, וכן נעשות הפרות מעט מעט לקנין כספם. — חברת התמיכה קבעה 500 פראנק בתור תמיכה שנתית לבית הספרים "בית נאמן" בירושלים. בבית הספרים נמצאו 18,000 כרכים, ומשתמשים בהם לא רק יושבי ירושלים בלבד, כי משאילים את הספרים גם לערים אחרות ולהמושבות. — ההכנסה מן המנופולין של המשקאות בשנת 1902 תעלה לפי החשבון לערך 390 מיליונים רובל יחד עם הכנסת האקציו. החוקת משגיחי האקציו וההנהגה המרכזית והמשרתים באסמי ממכר יי"ש ובחנותיו וכו' בולעת 70 מיליונים רובל בשנה. — מכ"ע "קיעווליאנין" כותב: "הגנו מדפיסים היום את תוכן כתב הקובלנא של היהודי ישראל מינעוויץ על שלטון הפלך בקיוב, והכתב הזה עושה רושם רע מאד. איש יהודי שבא לקיוב עם תעודת מסע כרת ליום אחד והיה מוכרח ללון בעיר, נתפש והובל לבית הכלא לשלחו עם מסע האסורים אל עירו ומקומו. להצלחת היהודי הלך המסע באותו יום לעירו וע"כ נשלח מיד ולא ישב בבית האסורים בקיוב, ואולם מסע האסורים מלא עמל וגדורים, גם אם עפ"י מקרה לא נתעכב הרבה בקיוב, מינעמיץ עמד יחד עם האסורים בקאנאטאפ ובהאמפל, וכאופן זה ישב בבית הכלא 18 ימים. כמובן לא נמשך המסע כ"כ כמו מסעות ישראל במדבר, אבל ארוך היה למדי עד שהספיק להשיב עד דכא נפש איש פוחר, ומינעוויץ לא היה יוצא מן הכלל. מקרים כאלה היו בקיוב למאות ולאלפים, במשך חודש אויגוסט נעשו בקיוב מעשים אשר לא יעשו. אנשים יהודים נתפשו המונים המונים בדרתם מן האניות, ואחרי כי לא נמצאה בידם תעודת הפוליציה ע"ד מטרת בואם לקיוב, הובלו אל בית האסורים, אם לא עלתה בידם להנצל ע"י שוחר כסף, והנה גורת שלטון הפלך הוואת היתה נגד החוק, דבר זה ברור עתה בראותנו כי נתכחלה, ונהפוך הוא, רואים אנחנו כי עברה היא שעונשין עליה, כי הנה כן יוכיח פסק הסינט במשפט היהודי באראווא, ואולם אנחנו הגנו מתפלאים הפלא ופלא כי גזרה כזאת היתה יכולה לצאת לפועל במקום שבו נמצא שלטון גוברנטור וגניראל-גוברנטור וכו'. — שר ההשכלה במדינת בווריה הוציא פקודה, כי עד 28/10 יש לקבל אל בית הפוליטכניקום במינכן תלמידים רק מנתיני אשכנז ולהם יש לתת מקום לעבודה בבית הלברטוריום, ואחרי עבור הזמן הזה יש לקבל גם תלמידים נתיני חו"ל. — מספר היהודים בארץ ישראל בערים הוא 45,452 איש ובמושבות 4,935. הקהלות היותר גדולות הן בירושלים, צפת, טבריה וחברון. עיקר פרנסתם של יושבי א"י היא החלוקה. ממספר 23,948 יהודים אשכנזים מקבלים חלוקה 15,575 איש. כל משפחה עבריה מאשכנז והולאנדית מקבלות 200 פראנק לשנה, מאונגריה 770 ומרוסיה רק 45 פראנק.

שְׁלוֹם יַעֲקֹב אֲבִירָמָאוֹוִיטִשׁ

(מענדלי מוכר-ספרים).

שרטוטים מצורתו הספרותית

מאת ראובן בן מרדכי בריינין (ברלין).

(סוף. *)

ולא לכר את פרצופו של היהודי הוא מצייר באופן המיוחד לו לבדו, כי אם גם את כל מיני תנועותיו.

(* עיין "הדור" גליון 44.

בבית-לחם, ובכלל זוהי מכת מדינה, כי בכל ערי טורקיה, אשר שם גרים נוצרים מ...חות דתיות שונות, הן מתקוטטות זו בזו, ועל כל דבר פחות הן יוצאות למלחמה. בשאלות הסכוכות של "ארץ הקדם" תקח השאלה הזאת חלק בראש. וגם יש לפחד, כי תנע בימים הבאים בענינים המדיניים הכלליים. כי הנה אומרת כעת ממשלת צרפת לפרוש כנפיה על הקתולים היושבים שם, וגם ממשלת רוסיה מנינה שם, כמובן, על האורתודוקסים, וקרוב הוא, כי על ידי איזה ריב בין הקתולים והאורתודוקסים, אפשר שיבוא הדבר בימים הבאים גם לידי איזה סכסוך בין המגנים.

ובנוגע להמלחמה בין וויניזאליה וקולומביה, כנראה נשתקע הדבר, וכעת אינו אלא חוכא וטלילא. בזמן שהתגלע הריב טענה כל אחת מן הממשלות, כי זו שכננדה פגעה בכבודה וקראה לריב וגם פרצה אל תוך נבוליה. עכשיו, כאשר אספו את ידיהן, הן טוענות: להדימ! שקר הדבר, כי פגע איש בכבודנו, לא היה פריץ וצוחה, אין אנו נזקקים למלחמה! בעיקר הדבר נעשה השלום, יען פחדו את ממשלת ארצות הברית התקיפה, אשר כבר התעתדה לבלוע את שתיהן. על כל פנים טוב להתחרט בעוד זמן -- ואת זה עשו ממשלות וויניזאליה וקולומביה, בכדי לקיים מה שכתוב: איזהו חכם? הרואה את הנולד.

הכלל העולה מהשקפתנו הפעם: הימים האלה ימי פחד מלחמה בכל עבר ופנה!

מאורעות ומעשים.

מכ"ע הרוסים מוריעים כי הוצע לבלתי קבל תלמידים יהודים אל המחלקה לרת ורין בהאוניברסיטה אשר במוסקווא. — בעיר טולא נפתח "חדר לרונמא" אשר ילמדו בו ארבעים תלמידים עם שני מורים. החדר נמצא בטבור העיר כמעון מרוח ומלא אור, והתלמידים עוסקים ג"כ במלאכת חילוף עצמות והם נהנים תחת השגחת רופא הדואג לבריאותם. — הכהן הראש וולאדימיר בסארפול, בחפצו לבער את המנהגים התפלים אשר אחזו בהם יושבי הארץ הצערעמיסים מימי עובדי האלילים, לקח אתו ארבעה שוטרים ויחטוב את כל העצים ביער הקדוש אשר בקרבת הכפר ערקסע, גם שני כהנים הדיוטים הלכו בפקודתו בליות אכרים רבים לאחר הכפרים, להשחית את העצים הקדושים אשר שם. כאשר נפוצה השמועה בין המון הצערעמיסים ע"ד בוא הכהנים אל הכפר, או נקבץ המון גדול כמאת איש ומקלות בידיהם, ויזהירו את הכהנים, כי לא יגעו בעצים הקדושים, ואם לא, והיתה אחריתם מרה. אך הכהנים לא שעו אל דבריהם וירימו את הגרזנים על העצים, או התנפלו עליהם הצערעמיסים ויכום ויפצעו, והאחד מת בפצעיו. — לפי היריעות שנאספו ע"י המיניסטרום לעבודת האדמה כרוסיה, היה קציר התבואות בשנה זאת ברוסיה פחות מבינוני; במזרח רוסיה ובקרן דרוסית מורחית היה הקציר גרוע או רע לגמרי, ורק במחוזות קרן דרוסית-מערבית היה הקציר טוב. — ביום 21/10 נגמרה מסלת הברזל הראשית במגדורויה ויחלו לנסוע בה לפי שעה. בעוד שנתיים תוגמר המלאכה כלה ויחל מסע האורחים. — כפי שמודיע מכ"ע "רוסק" וויעד" דרש שלטון פקודות המשטר במוסקווא מאת כל בעלי בתי התיאטרות הפרטים ובתי השעשועים של צבור אשר במוסקווא, לחתום בכתב כי הם מתחייבים לבלתי ספח אל להקות המשחקים על הבמה ואל מקהלות המנגנים אשר להם אנשים עברים שאין להם זכות הישיבה במוסקווא, ואם לא ישמרו חובתם זאת והביאו יהודים

ובכל המצבים וכל אשר הוא עושה מדעתו או שלא מדעתו. גם ההרהורים היותר נעלמים של היהודי אינם נסתרים מגדולי רבי מענדעלי. הוא רואה את רבי אברהם החסיד והתמים גם בשעה שהוא יושב ו"מנפנף מעט ירמולקתו ומשיב בה מעל ראשו, כאלו מנרש מפניו זבובים, המצירים לו. אבל ההרהורים, הזבובים הללו, עושים את שלהם — עולים ובאים ומנקרים את מוחו, ועלמה זו, יפת תאר, אף היא בתוכם. צורה נאה מתרקמת לפניו: עינים יפות, לחיים צחות וקוצות שחורות. רבי אברהם מתרנו ונאבק עם הרהוריו המנוולים ומושכם לדברי תורה: להנות בפרק "משניות" וליישב לו דבר קשה ב"תוספות יום טוב", אבל המנוולים האלה מתנברים עליו ומושכים אותו אחריהם — והנה הוא מתאנח בחסידות, מניע ידו ושולח אצבע ומשרטט וכותב על השלחן "פטום-הקטורת" אחת, "פטום-הקטורת" שתיים, שלא לדעת שהוא כותב ומה הוא כותב. (ב"עמק הבכא" ח"ב פרק ט"ו).

סופר אחד היה מוצא שעת הכושר להרבות במקום זה בפסיכולוגיה כדי שבעו ולהעביר את מוח הקורא על ידי שפעת מלים, שבעצם הדבר אינן אומרות מאומה. לא כן אבראמאָוויטש. הוא שופך אור רב על עמדת-הנפש של אברהם היהודי החסיד והתמים שבתמימים, אשר צורתו של ריבה אחת יפה הולידה הרהורים שונים בלבו, על ידי קיום בולטים אחרים הנראים לעין כל. רבי אברהם זה, "מנפנף מעט ירמולקתו ומשיב בה מעל ראשו, והוא מניע ידו ושולח אצבע וכותב על השלחן, "פטום-הקטורת" אחת ושתיים". מענדעלי איננו מרבה לחטט בהמיכניסמוס הפנימי של יהודיו, אבל הוא מסתכל בעינים בוחנות אל תנועות פניהם וידיהם המוחשיות, ועל ידהן מתפרש ומתבאר לנו גם מסתרי ה"מכונה".

גדולה אמנותו של מענדעלי כל כך לצייר את עמידתם והליכתם, במובנם הפשוט והעקרי, של יהודיו, עד כי יש שיתן תמונה, והיא כאלו עשויה על ידי מכונת-פוטוגרפיה מהירה העושה את המלאכה ב"רנע, תמונה העשויה תוך כרייהילוך. הרי לפניכם תמונה כזו: "ובשהשכים רפאל ויצא לשוק, כבר קדמוהו שם אחרים, רצים, אצים, ולא מלוכשים עדיין כראוי. זה נעליו לבד ברנליו בלא פוזמקאות וטרוד בדרך הילוכו בהכנסת זרועו לתוך בית יד של קפטותו, וזה מטפל אנב אורחא בכפתורי המכנסים, רוכס אותם ורוכס, והם אינם מתרכסים, על אפו ועל חמתו. זה, שוריו הוא ביותר וקשה לו לעמוד תחתיו לצורך עצמו אפילו רנע אחד, חוטמו נתון לו בין אצבעותיו, מוכן ומזומן לנקיות תיכף בשעת הכושר, וזה נתקל מתוך בהילות ביהודי בהול כמותו, ושניהם נכשלים ונופלים." (ב"עמק הבכא" ח"ב פרק י"ב).

אם תמצאו בתמונה זו קיום שחוטאים לרגש-היופי המפונק, אל תאשימו, חלילה, את רבי מענדעלי, כי הוא "חטף" את התמונה ברחוב קבציאל, והחיים שם מסודרים לא על פי תנאי-היופי שאתם מבקשים. אם יופי אין כאן, הרי אמת יש כאן. ומענדעלי שלנו כ"יהודי היהודים" מותר פעמים רבות על היופי המקובל בשביל האמת כפי שהיא במציאות.

* * *

ומענדעלי, זה הצייר הגדול המדקדק ומקפיד למסור לנו את מראות-החיים כהיותם, זה המסתל השנון היודע לעורר שחוק גם בלב הקוראים אשר לא שחקו מימיהם על ידי בדיחות חריפות, — מענדעלי זה יודע גם לעורר בנו דמעות על ידי השתפכות נפשו הפואטית

מענדעלי מבין מאין כמוהו את פירושה ורמוזה של כל אחת התנועות וההעויות אשר היהודי עושה מדעתו או נם שלא מדעתו. אין חכם כמענדעלי ב"חכמת הפרצוף" של יהודיו, וכל יהודיו מהירים ועשירים בתנועות, תנועות הנוף והנפש גם יחד. אמנם כלואה נפשו של יהודיו בחוג צר ושיטות חזקות לא תדע, אבל בחוגה היא, בבית-כלאה הצר, לא תדע מנוחה, ותמיד היא נעה ונדה. גם רחובות קבציאל ובטלון הומיות מהיהודים המתנודדים שם הנה והנה ומתלבטים בין הרגלים, "נתקבצו ויושבים להם שם קבצינו יחד בשפל בקרן חשכה, פרים ורבים בחשאי—ומי נותן דעתו לכך? ישרצו להם, ובמקום חשך וצלמות זה הטף הולך וגדל ועומד על רגליו — ופתאם יציצו מעיר יהודים קטנים: פישקלונים, טודרוסונים... חצקלונים, ערומים, יחפים ו"ארבע כנפות" לבד עליהם, ואתה מוצא אותם על כל פסיעה בכל מקום: ברחובות, ליד שערים, במבוא פתחים ובבתי מדרשות." (ספר הקבצנים" פרק ה').

ומענדעלי בקי כל כך בטיב תנועותיהם של יהודיו, עד כי גם עקימת חוטמיהם לבד, עוד בטרם שפתחו את פיהם, מגדת לו כל אשר בלבם. בכלל תופס חוטמו של היהודי ועקימותו מקום נכבד בספורי אבראמאָוויטש, ושפה מיוחדת יש לו, להחוטם. במקום אשר המספרים האחרים מבקשים את תנועות הנפש במבט העינים, ומטפלים בציוריהם בעיני האדם הרבה יתר מכל חלקי הפנים, ישפל מענדעלי ביחוד בחוטמו של היהודי הרבה יתר מכל חלקי פרצופו, יען כי נשמת היהודי "צר לה המקום במכון שבתה, והיא מבצבצת ועולה ותלויה להם מגדל בראש חוטמם". חוטמם של יהודי קבציאל הוא עמוס תמיד בעבודה רבה ויפה כחו ותפקידו מכחם ותפקידם של יתר כלי-החושים, כי חוטם היהודי "עושה שתי שליחות בבת אחת: מלבד מה שהוא שואף ומריח הוא מתעקם ומתנענע בזרירות אילך ואילך, ונראה כאלו סרסור הוא לשאר החושים ומסייע להם בעבודתם, ומתוך עקימתו אתה מכיר ומבין מה שהעין רואה והאוזן שומעת, מה שהלב הונה והמוח חושב, ואין אתה צריך להמתין עד שישמע לך כל זאת הפה בפירושו... ואלמלי נשאלה למשל שאלה על עסקי פרנסת היהודים, לא היה כח בפה להסביר מהותם כהוגן כמו החוטם. מעקימתו האחת בנפחה משונה, מיד היית רואה לפניך בדמיון רחיים של רוח, חלומות והבלים הרבה!" (ספורי מענדעלי מו"ס, הוצאת רבניצקי, צד 181).

מפרש יותר טוב לחוטמו של היהודי לא היה לנו מעולם, ומי יודע אם יהיה, אחרי שבימינו ירד מגדולתו ומלמדים גם אותו תרבות, לבל יהא משונה יותר מן המדה ולבל יחטט במקום שאין חולקים לו כבוד מיוחד. אלמלא מצא חוטמו של היהודי את משוררו היותר גדול — את אבראמאָוויטש, הרי אנו ובנינו ובני בנינו לא היינו יודעים את כל שבחו ואת כל אשר היה משמש לאבותינו, ובלי ספק גם לרבים מהיהודים הבטלונים בימינו עתה.

ברוך המקום וברוך מענדעלי שלא קפח בספוריו את שכר החוטם, חוטמו של היהודי שהוא "ארוך עם חטושרת על גבו ומתעקם למטה בעוקץ חד".

מענדעלי מפרש ומבאר גם את אנוחותיו של היהודי. הוא מוסר לנו לא רק את דבורו של היהודי כהיותו, כי אם גם את ההברות הבודדות המתמלשות מפיו ברצונו או גם שלא ברצונו. הוא מוסר לנו את כל נהימותיו הממושכות או המקוטעות של היהודי ונס את הרמיוות והכונות הצפונות בהן. מענדעלי מראה לנו את היהודי בכל העמידות

בנמיות טבעיות ובחושם וכלי-הרגשה חדים להפליא, כפי הצורך לבקשת טרפס ופרנסתם. זו הנמלה-הכסלונית שתי קרני-המישוש לה כתבנית ידי אדם, ובה תמשש כל דבר, הנמצא לפניו בדרך, ולה חוש הרית טוב ונפלא מאד להריח מרחוק כל דבר חפץ, ואפילו הוא ממיר ונעלם תשע אמות בקרקע, או צרור בשמלותיך..." (שם, צד 16).

ובכל פעם שמענדעלי מסתכל במעשיהם של נמלי-אדם אלה לבו מתמלא רחמים, עיניו דמעות ופיו-שחוק. "ונפש דאבה ופנים שוחקות ויוון נורא הוא, מחזה איום, מעין זה של כלה מתה תחת חופה שחורה בבית-הקברות..." אלה הם דברי מענדעלי בעצמו.

* * *

מענדעלי אוהב את הטבע והוא גם מרנישו עמוק עמוק. הן אמנם לא ירבה לתאר את מראותיו, כי חיי נפשותיו עוברים בתוך התחום; אבל בכל מקום שהוא מתעכב על אחד מחזיונות הטבע ומתארהו, אין צייר בין סופרינו האמנים כמותו. הוא אינו מתאר הרים רמים, סלעים נבוהים והים גם לא יזכר ולא יפקד בציוריו, כאשר לא יתאר גם נפשות מהספירות העליונות, אבל הוא שופך פואיזיה מיוחדת במינה גם על מראות הטבע היותר מצויים ושכיחים בתחום-המושג הדל. יש אשר הוא רואה את הטבע מתוך מרה-שחורה והוא נוסך עליו רוח יגון, רוח "תשעה באב", ויש אשר הוא רואה אותו בעיני מנוחה פנימית ושלות נפש בהירה, ויש גם אשר הוא רואה אותו בעיני מהתל ולץ עולמים, וכל הטבע אומר לו בדיחות ולעג קל ונעים. וכל פעם שהוא רואה את הטבע הוא רואה בו מהרהורי לבו בשעה ההיא, והרוח השורה עליו שורה גם עליו, וכל אשר הוא רואה, רואה הוא בעיניו הוא, ואיך שהוא מציירו, הוא מצייר על פי דרכו הוא. אָח לעטו אין לו.

הרי לכם דוגמאות אחדות: שמואליק הסמרטור הולך בנאות דשא מחוץ לעירו, "ועד שהוא הולך נהנה ומדושן עונג נראה לו מנגד בתוך היער כר נרחב, עוטה צללים כשלמה ואור זרוע כתורי זהב ביניהם עם נקודות פז... שמואליק שוכב סרוח על ערש רעננה זו, עוצם עיניו ומנשם, ואבריו ככדים עליו-האדמה מתחתיו כאם רחמניה מושכתו אליה בזרוע כחה, ובכל משיכה ומשיכה היא מחלצת ממנו את מכאוביו. ואם דבקה לעפר ניותו, הנה רוחו מתרומם ועולה ושונה ברוב חזיונות, חציר דק אחד מתלהלה ומחליק לו את חוטמו ואת שפמו, ועוד נטע שעשועים אחד מכנים ראשו לתוך פיו של חלוקן וממך לו צוארו, ומבין עשבים צרצור מריע לו באזנו, מומר לו פזמון נאה ומישנו כתינוק". (בעמק הבכא, ח"א פרק כ"ו).

הרי לך זוונו של הסמרטור עם הטבע הרחמן, והשפעתו של הטבע על בנו החורג. וכל זה מצויר רק בקיים אחדים.

או: "באוויר העולם כלו אומר "תשעה באב"! עשב שדה וירק דשא נובלים, עצים כפופי קומה מזדעזעים לפני רוח ומיבבים ואומרים קינות על העלים המתחילים להתכמס ועל הקרחה בצמרתם עטרת ראשם. בעלי כנף אבלים, עומדים עצובים איש על סככו ואיש על סעיפו, מתגרדים בחרטומם תחת כנפיהם, נושאים עין ומביטים כה וכה, מנדנדים נוצחם ופוצים פה וגוהקים ונכנסים לתוך קניהם וישנים בלי קריאת שירה של ערבית... גם החרנגול אינו מתאווה היום תאוה עזה להתעלס באהבים עם נשיו, לא זו עמידתו ולא זה נאונו ונאותו שבכל הימים, אף הקריאה לא קריאת גבר היא, אלא קול שופר מרוסק. הוא עומד נטוי גרון ומתבונן, מסקר עינים והופך פניו, פעם לימינו

והמקורית. "אלמלי - אומר מענדעלי- "אני הייתי יושב עם אבלי ציון על נהרות ככל עמדותי והורדתי אחד הכנורות מעל הערבים בתוכה ושרתי לחוללינו שמחה וזה מעורבת במרה שחורה, שהיתה נכנסת ומפעפת כארס בתוך מעיהם ומרניזה יצר לבם הרע ברגשי נוחם נוראים כחצים שנונים. אני הייתי מנגן ומנגן והם היו רוקדים במירון הדעת עד שאחזו ונפצו את עצמם אל הסלע!" (ספורי מענדעלי מו"ס דף 22).

פניני-פואיזיה כאלה מפורזות במספר רב בספורי הגדולים והקטנים, שמסגרת מאמרי אינה מרשה לחרוז אותן הרבה על חוט אחד.

מענדעלי נותן לנו כרקטריסטיקות מצוינות ונפלאות במינן לא רק של היהודים היחידים, של הפרטים הידועים, כי אם גם של כל האומה העברית, של היהודי בכלל: "היהודי הוא כאותה הבריה הקטנה שבקטנות בכל היצורים. הרי היא מוטלת זמן רב כמושה, יבשה בלי רוח חיים, וכיון שאתה מוריד עליה טפה אחת של לחלוחית, מיד היא חיה, והיא נחפזת ושטה בטפה זו, מבקשת בה פרנסתה ועוסקת בכל צרכיה בזריות מרובה, כאלו לא דאבה מימיה. תן לו, ליהודי רצון ומדוכא, כמעט שהנשמה בקרבו, תן לו רגע אחד של קורת רוח, מיד תחיינה עצמותיו היבשות, ויתעורר לפעלו בכל נפשו וחושיו..." (ספורי מענדעלי מו"ס צד 157).

מכאן אתה רואה מה גדולה אמונתו של סופרנו האהוב בהכח החיוני של עמו. תמה אני אם יש בין סופרנו אף אחד, אשר הביע את אמונתו זו בציור מצומצם כל כך ובהיר כל כך. לכן רק שחוק מעוררת המחלוקת על דבר מענדעלי, אם יהודי לאומי הוא אם לא. אֵלִי שבמרומים! אם יהודי היהודים הוה איננו לאומי, מי זה ממנו לאומי?!

מי מהסופרים הלאומיים הביע את צערו ומכאוב לבו על שפלות חיי הגלות בדברים יותר נמרצים ויותר מוסכרים ממענדעלי בדבריו אלה: "...אתם דמיונכם כאיש מכאובות וידוע חולי, שקהו הרגשותיו ואינו מבחין עוד כל כך בדלדול אבריו, וכנבוה וחרל אישים, שאינו מרגיש עוד בעליבו, ואין לו בעולמו אלא השגת מזונו, יהיה איוו שיהיה, אפילו נהמא דכסופא ואפילו אם יתפרנס ככלב אינו חושש, אם אך יספיק לו למלאות בטנו. די לו שהוא חי, ואיך הוא חי, בנחת אם בצער, בריוח אם בצמצום, בכבוד אם בכיוון - דבר זה מאי איכפת לו? כבר מחל על כבודו, ולא עוד אלא שמקבל גם מכת לחי ואינו מתרעם". (שם, צד 147).

או הציור הנעלה הזה: "אני בריה קטנה... הנני רובץ לי על ארבע שוקט ובוטח. ישליו כלי-המחשבה-הלב אינו חושב, הכליות אינן יועצות והמוח שובת מכל ההרהור קל, רק כלי-העכול: הקיבה, הקרב ובני מעים ששים וזרזים לעשות תפקידם ושוחנים את הירק הנבלע בתוכם. אין לי בעולמי אלא כרסי, ודי לי שאני נמצא, חי וקיים. אין כאן לא שאלות ולא תמיות, לא חקירות ולא דרישות על דמותי המשונה ועל מחייתי ועצמותי ומציאותי, הכל כדבעי, וכך צריך להיות בטבע ברייתי, כי לי יאה..." (שם, צד 169).

בלעג שנון הנובע מלב מיצר בצרות עמו וממוח המקבל רשמים בהירים מן המציאות מספר מענדעלי כי "בצאתי החוצה וראיתי אוכלוסי כסלון רצים כה וכה, פוגשים במרוצתם אלו את אלו ומתרוצצים באס-הדרך וחוזרים ומתפרדים ונחפזים לדרךם, היו בעיני כנמלים, ובתיהם השפלים כנלים. בנמלי-אדם אלה ראיתי פלאי היוצר, שחנן אותם

„רוח צח ונעים נשב נשיבה קלה ולא היה כל זכר ושארית להעננים והסערות. היער המסולסל עמד כ„חתך-בחור“ העולה מן הטבילה, לבוש מעיל ירוק וחדש, אשר יצא אך זה „מתחת המחס“, מנוהץ ומצוחצח כננה השחר, אשר אך זה הביא את הבשורה הטובה, כי עוד מעט ותצא החמה, המחותנת היקרה, והחתונה תחל. הכל נוצץ, מבריק ומבהיק, הכל, כביכול, מכין את עצמו ומתעדר. הטבע לובש צורה של יום-טוב וריחות נעימים של כל מיני בשמים ממלאים את האויר. יפה, יפה מאד, הוא בקיעת אור יום האביב כיער. המנגן המהולל, הזמיר, זמן את כנורו לנגן זמר נאה, צפרא-שבא יפה. הוא אך החל לנגן ונגניו הטילו סער בקרבי. זמרתו העירה בקרבי אלפי נימים, כלם בכי, יללו וצעקו והוציאו מקרבם ניגון נוגה. רעיונותי השתוללו ויצאו במחולות משונות...”

כל ציור וציור ממחזות הטבע אשר בספורי מענדל' יש בו שירה אנושית, שירת העולם, אבל טבועה היא בחותם השירה העברית, בחותם שירת-גלותו העצובה, הנוקבת ויורדת עד תהום הנפש. מעלה יתירה לציורי-הטבע של מענדל', שמלכר שהוא חווה מקורי, יודע הוא גם את הטבע, צופה ומסתכל בו בעינים בוחנות את פרטיו ודקדקיו, ומאזין ומקשיב גם לכל קולותיו ודפיקותיו. הטבע נוסף עליו רוח שכרון של פואיזיה ורוח התפעלות של ילד, אבל עיניו תמיד בהירות, וכל מה שהוא רואה הוא רואה ברור ומדויק. ורנשותיו שלמים ומבטאים כל צרכם, ויש אשר גם בעצם התפעלותו הפואטית לא תעובהו רוח ההתול, זה כלי-זינו הספרותי שאינו פוסק מעליו, גם בשעה שהוא בוכה ואומר קינות.

אבראמאָוויטש קבל את רשמי-הטבען הפואטיים הראשונים לא מתוך עזרת הספרים אשר פקחו ופתחו את חוש היופי שבו, כי אם מיד הטבע עצמו ובעצם ימי נעוריו, דבר שלא זכו לו סופרינו ומשוררינו מבני הדור שעבר, מלבד מאפו, שגם הוא קבל, במדה ידועה, את רשמי-הפואיזיה הראשונים ישר מיד הטבע. אבראמאָוויטש מספר בציוריו תולדותיו (שנפסו בספר „הזכרון“) כדברים האלה ע"ד ימי נעוריו והתנלות בת-שירתו: „בית מושב אבי חורני יערים סביב לו, יערים גדולים עתיקי ימים, במ תרמוש כל חיתו יער, הזאבים שואגים שם בלילה לטרף וגם הדוב ירבץ שם לפעמים. אשר שם צפרים יקננו ומבין עפאים יתנו קול, אוז הבר וכל עוף המים שם המה ומתוך הנומא בבצה יצוחו. ויארז נדול ילפות ארחות דרכו וחלף בין עצי היער שטוף ועבור עד בית הרחיים יניע, שם ישתפך במורד ויניע את האופנים ברעם וברעש...”

„בנה בדד ונעזב זה הופיעה לי בת שירתי, אהובת נפשי בילדותי, אשר עזבתני כל ימי שבתי בבתי-הישיבות עם הבחורים הרלים... ננלתה אלי בהדר כבוד... ותכרות לי ברית עם עצי השרה ועם עוף השמים ורמש האדמה...”

את עקבות הברית הזאת אנחנו חשים ומרגישים בכל ציורי הטבע של מענדל'. את התיחסותם של בני ישראל ליפי הטבע בכלל מציין אבראמאָוויטש במבטא אחד חד ושנון: „אותו היום ל"ג בעומר היה, יום זה מימות החמה, שאדם מישראל אינו נוהג בו אכלות, והבריאה היפה בויה וכליל תפארתה מותרת לו בהנאה“ (הנשרפים). במבטא זה „מותרת לו בהנאה“ הניד מענדל' הרבה יתר מאשר ויכל סופר אחר להניד בענין זה במאמר שלם.

קראתי גם את התרגום הרוסי גם את התרגום האשכנזי של „הנשרפים“, ובשניהם נתמוזז המבטא היפה והשנון הזה, שמציין היטב

ופעם לשמאלו, וכל מנהגו מנהג שומה. פתאום הוא עוקר רגליו: ופוסע והולך סובב סובב, כנפיו סרוחות וסורחות בעפר הארץ, מאסף את נשיו ומוליכן למקום מנוחתו... יגון מסביב! רוח עצבות חרישית שורה בחללו של עולם, מדאיבת נפש ומטעימתה טעם משונה, כלענה ורפש מעורבים ביחד. כל הלבבות כואבים ומתנענעים, וכל קרב וכליות הונים חולמים, והנשמה משתפכת בלא אומר ובלא דברים ובוכה במסתרים.” (בעמק הבכא, ח"ב פרק ט"ו).

„ובין כך יצאה החמה בזיו כבודה והשקיפה ממעונה לארץ במאור פניה... האילנות והרשאים, שראשם עוד נמלא טל ורסיסי לילה, מתעננים מטובה בפנים שוחקות, כתינוקות הללו שעוברים פתאום מינון לשמחה ומככי לשחוק, על ידי צעצועים מבהיקים, כשהדמעות עדיין על עפעפיהם...” (מסעות בנימין השלישי, צד 22).

„השמים מזהירים. אין עב קל. החמה לזהטת. רוח לא נושבת, אויר לא מרפרף. תבואות ואילנות עומדים כמסמרות נטועים ומחרישים. הפרות עיפות, אלו רובצות במרעה נטויות גרון ומנענעות אזנים, ואלו כובשות קדיניהן בקרקע. חוטטות ומעפרות בטלפיהן ונועות מפני החום. הפר פושט זנבו ורץ, מנענע ראשו לצדדים, פתאום הוא עומד מרכין מצחו עד לעפר, שואף ומנשם בנחיריו, נוהם ובוטט ברגליו — והכל מפיו יצא. אצל ערבה זקנה, עקומה וסדוקת רעם, עומדים סוסים צפופים מאהילים זה על נבי זה בצוארותיהם לעשות צל כל שהוא ומצליפים בזנבותיהם להבריח מעל גבם את הצרעין. בראש האילן על ענף רך עורב אחד מתנענע באויר העולם, נראה מרחוק כאלו הוא מתפלל עטוף טלית קטן של לבן ותכלת, משתחוה ונופל אפים בכפיפת ראש, רוקד תחתיו רקידה קלה. מקרקר אחת ושמים בשפה רפה ואחר כך חוזר ומשתתק, פושט גרונו, מעמיד פניו, מחנמנם ועיניו פקוחות, שקט ודממה בכל הדרך. עלה לא מודעו. עוף לא פורח. לבד יתושים וזבובים, עמא פויזא זה, הלולי וחננא להם בחללו של עולם, טסים כה וכה, מרקדים ועוברים אצל האוון והנה זמזום לה, רו לה — ופורחים ואינם, ולבד הצרצר והצלצל מנתרים בין חציר וקמה, גודדים כנף, פושטים רגל ובצלצל מצלצלים... הנה חום, הנה דממה והנה טוב מאד — הסי! ישנים מעשי אלהינו...” (ספר הקבצנים, פרק ב' ב„הדר“).

גם מהציורים המעטים האלה שהבאתי יכולים אנו לראות את נפשו הפואטית של מענדל', אשר גם המראות היותר פשוטים ומצויים בטבע אומרים לו שירה נעלה המנעמת וממתקה, מרוממת ומעדנת את החיים המרים, הכהים והדלים של בני קבציאל. די לו למענדל' לראות אילנות אחדים מן היותר מצויים בסביבות ערי התחום, די לו לראות מעט עשבים וירק, זבובים ויתושים אחדים הטסים באויר, כי יאמר שירה שהיא נשנבה, וכמו כן היא פשוטה בתכלית הפשוטות ונוחה להיות נבלעת באברי היהודים בני התחום, יען כי קרובה היא להם ברוחה, יען כי שאובה היא מן המחזות שהם רואים יום יום, אלא שאינם מרגישים בהם, ויען כי היא מתאמת עם אוצר-מושניהם. להראות להקורא עד כמה מתפעל ומתרגש מענדל' ממראות הטבע, ועד כמה הוא יודע להגשים ולהסביר את רגשותיו לבן-הרחוב, הנני לתרגם לדוגמא את אחד הציורים מספרו „ריא קליאטשע“. עלי להקדים כי לתרגם כראוי את מענדל' מוכר ספרים יכול רק מענדל' בעצמו ולא אחר. אך אולי יספיק גם תרגומי „החלש“, למסור להקורא העברי את הרושם הכללי של הציור הזרנוני:

מטפחת בעליו כרוכה סביב לגנרותיו, שפתו התחתונה רופפת ותלויה למטה ושניו נשקפות מבעד פתחי פיהו ונראה כמשחק, בשעה שעין ימינו נגרה מאין הפונות" (בסתר רעם).

* * *

את צורתו-הספרותית, מדת כשרונו ואפני ציוריו של אבראמאָוויטש יכולים אנחנו לפעמים לראות באפאָזוטא גם בפרק אחד. בפרק הראשון מן החלק השלישי של ספור המעשה "בעמק הבכא" (ההולך ונדפס ב"השלחי") אנחנו מוצאים עולם מלא: חיי משפחה עניה, אם מתאשט, עצובה ושיממה על בנה ובעלה שהלכו מאתה ולא שבו למועד; תקוה, יגון, אהבת אם, עניות כשרה, צנועה ומלאה פואיזיה, דבקות הילדות באמן: יוז קולפת תפוחי אדמה וזו מנשת קיתון של מים, זו קופצת ומביאה צרורות וקיסמין יבשים וזו עורכת העצים על גבי הכירה, ובתיה מצתת בהם את האור ומלבה ושופתת את הקדירה. הקיסמין קולם הולך, ניצוצות נתון והלהב עולה ומלחך את הקדירה מסביב – ולהילדות אורה ושמחה. החתול יושב לו על אחוריו בקומה וקופה, מתחמם כנגד האור ומלקק כפיו ונהנה. בפרק זה מתואר גם האביב וזמירו, הבקר, עלות השחר, התעוררות הטבע וגם הערב, חלופי המראות ושנוני המחזות בהיכל הבריאה וגם הזכובים והצרצורים שבבית העני לא נשכחו. לשוא הנני מבקש גם בין טובי הספורים שבהספרות-העולמית ספור שבו מצויר מהוה עצב חרישי בבית עני, אחד ממחזות יום יום, בקיום פשוטים כל כך ויחד עם זה מלאים שירה נעלה כמחזה זה הבא בפרק הנזכר: "כיון שראו הכנות האם ענומה ומתאנחת, אף הן נאנחו ופרשו לאחת הפינות וישבו שם צפופות, מרכינות ראשן ומתעצבות במסתרים. פתילת הנר שואבת שיורי חלב האחרונים במנורה, ואור וחשך משמשים בבית בערבוביה. כבתה האש על הכירה, אף הנחלת הנשארה. עוממה. פסקה רתיחת הנריסין, נצטננה הקדירה ואין נותן דעתו עליה. הכל שרויים בצער ואפילו החתול קיפל את זנבו ונתבודד בריגו ונשתטח על התנור כמתנמנם, ואפילו העריבה, שמחמיצין ולשין בה העיסה לחלה של שבת, היתה מונחת בקרן זוית ריקה ועזובה ונראית תוהו ושומומה. וזה הצרצור, שדרכו לציין כשבני הבית עולים על משכבם בלילות, עכשו פשט ראשו מן החור, אינו נודד כנף ואינו מנענע רגל ומשפשף, אלא עומד ומציץ כנולם, מחריש ושותק. רק זוביב אחד הגדול מאהיו, האחווים בתקרה ובכותלי הבית ומתמנמנים, פיש מן הצבור והלך לזעזע את הבריות במעשה תעתועיו: ממחר ושט כה וכה כמתלהלה ומתחבט פעם בחלוק, פעם באחד הכלים, ואצל אוון האדם הוא מרקד ומזומם, והכל בטיסה אחת".

אם אבוא להמעים ולהסביר את כל היופי שבציור זה, את רוח העצבות השורה עליו, רק אחליש את הרושם.

בפרק הנזכר שומעים אנחנו גם שירי-עם המושגים בפי ילדי ישראל כהערים הקטנות של התחום; מוצאים אנחנו בו גם טפוס מצוין במינו כאותו של "חושים", אשר לא בכל פעם היו חלקי צורתו מכוונים בעקימותיהם לגילוי הרגשה אחת, אלא פעמים הם מחולקים לעצמם עד שנראים דו-פרצופים: מצד זה פניו זועפים ומצד זה הם שמחים... לחושים זה הנוי-יהודי היה "נור פשוט מאד, שהוא מנגן בו כביכול ביערים ובכפרים, בבתי היין ובכל המקומות, שבחורים ובתולות מכני הערלים יוצאים לחול שם במחולות בחגיהם". בפרק הנזכר, המחזיק רק ששה דפים, רואים אנחנו גם נברילא הרועה ואת פטריכי "חולבת פרות ישראל כחנים ומועדים" ואת תכונתם.

את התיחסותו של היהודי אל הטבע, תחת יד המתרגמים, אם אין כל סופר מקורי יכול להיות מתורגם לשפה אחרת כל צרכה, אברא-מאָוויטש – על אחת כמה וכמה.

* * *

הבהמות הביתיות תופסות מקום בציורי הרחוב והבית של הקבציאלים, הכסלונים והבטלונים, ומענדעלי הוא היחיד והמיוחד בין סופרינו היודע לתאר את תכונתן בשרטוטים חדים אחדים, הפרה, העז, התיש, החתול והתרנגול נוטלים את חלקם בחיי רחוב היהודים ובחיי הבית, ומענדעלי אינו מקפח ערכם הראוי, ויש אשר יראה לנו כי גם הבהמות והעופות הבייתיים המטיילים ברחוב היהודים יש בהם ממדותיהם של בעליהם.

מענדעלי מתאר את רחובה של עיר כסלון בבקר: "...שם כלבים נודדים, כלבים עניים ונעוצים, מחוסרי פרנסה ורעבים, בהם חגרים וסומים, דווים וסחופים, שרועים וקלוטים, עוברים אצל כל פנה ומבקשים לחם, ואת כלבא עניא ונשך לחיורא ומהפך עמו בחררה, והיה קול נביחה וחריקה גדולה, ולקולם נחפזים ובאים עוד שבעה נבחים ומתקוטטים ונצים על עצם אחת. גם עורבים, בני בליעל אלה, רמאים וגנבים מפורסמים, מרקדים שם ומרקקים ומשחרים לטרף. ועורב אחד מתננב ועולה על לב חזיר, פושט נרגו ועומד ומתבונן לו בעינא פקיא איך הוא נובר באשפה, וכיון שחפר ומצא, מיד יורד מעליו ונופל על המציאה וחושף ופורח עם ציר בפיו. הפרות, הלנות בחוץ תחת כפת הרקיע, מהן עדיין רבוצות ומעלות גרה, ומהן עומדות על רגליהן ומתמתחות בפישוט הראש והזנב, ומהן מתחככות בכתלים, מטיילות ברחוב ומריחות ולוכחות מה שנודמן להן בדרך. הפרות בכלל מתונות הן ובעלות דרך ארץ, לא כן העזים. שרעתן קלה ורגליותן קלות, משמשניות הן ויצאניות ומתהוללות בחוצות. הללו ממקום קדוש כאות, מעורת נשים שם, פורצות נדר וקופצות לתוך גנות, והללו מטפסות ועולות על גנות ורצות וגועות בקול..." (בעמק הבכא) ח"ב פרק ה'.

הרי לך טבעיות נמורה; ומעלה יתרה לה כי רוח התולים מרחף עליה ומרכך את היבשת שבכל טבעיות יתרה.

הסופר האנגלי רודיארד קיפלינג כותב ספורים, רומנים וציורים מחיי החיות והבהמות, בלי אשר יעלה ויכוא בהם אף בן אדם אחד, ומספרינו העברים בחרו בהפך: הם כותבים ספורים בלי אשר יזכר בהם אף שם חיה או בהמה אחת גם מאותן הנמצאות בסביבת "נור-הבריאה", גם מאותן שההולך-על-שתיים חי בחברתן.

אולם מענדעלי, לא לבד שאינו מולול, חלילה, בכבוד ההולכים-על-ארבע, כי אם עוד יתארם כחבה יתרה. סוסתו, למשל, של מענדעלי היתה ל"שם-דבר", חותם הגלות, חותם חיינו ופרנסתנו טבוע בה. מי מהקוראים העברים לא ידע ולא יכיר סוסה זו שהיא "חלושה וכחושה", ו"עלובה וזנבה צרוע, כתות ונשוק, אזניה זקופות, ושיור הפאה שבצוארה סבך בקש ובנעורת של פשתן המבצבים מן הענק לגנרותיה הצנומות". בשעה שמענדעלי מתאר את היהודים והיהודיות השובתים בשבת, את שהם ושיגם תענוגיהם וזמירותיהם, לא ישכח גם את סוסיהם השובתים ברחוב מכל מלאכה ומתנהלים בעצלתים בלא אפשר ומתנ. הסוסים-היהודיים המה "רעי תואר ודקי בשר ועורם צפר על עצמם, מעוך וכתות וכתבת קעקע בו, חרותה בשוט ומקל חובלים. האחד, הוא ה"גשר" במרכבה וקלוט ופסח שתי רגליו, דלי קשור לו בתלתלי צואר, הסוכים בקש ובנעורת של פשתן; והשני ה"ארי" שבחבורה,

שנים, דף אחד דף אחד ליום, ולומד הוא בה, באותה גמרא "ברכות", מדי שיתחיל בלמוד הש"ס, ואחרי שהוא מסיים אותה, מכניסה לארון, ועמדה שם וחכתה עוד שבע שנים אחרות, ולא הפליא אותה מכל הגמרות במאומה.

והדבר לא יפלא. מעשה זה היה קודם מתן תורה, רצוני, קודם שיצא המאור מקצק להאיר לארץ ולכל אשר עליה, וקודם שהפיץ השחר את קויו להמם כל לב ולהלהיב כל נשמה, בכדי להביא אח כלל האדם תחת כנפי השכינה הקדושה.

והתורה, היתה אז עדיין, רחמנא ליצלן, התולה בחתוליה. סברו בני אדם כי עיקר הדבר הוא הלמוד בלבד, הלמוד הקשה, בלי לחלוחית, בלי חיים ובלי אותו האור הננוו בה. רק ההנה והצפצפה הספיקו; "מכל מבטא ומבטא נברא מלאך מליין."

ותורתם, רחמנא שויב, היתה תורה שלא לשמה, רק משום מתן השכר אשר בצדה, רק משום שכך צוה הקדוש ברוך הוא, רק משום שמצוה היא ללמוד, כי משלמים שכר בשביל זה—בעולם הבא. תורתם לא היתה משולה למים, כי אם לטפות שקפאו ונתקרו; הטפה שקפאה בתוך הים הקדוש אינה מתערבת ומתבוללת במי הנהר, אינה מתלכדת ומשתפכת במים הנוזלים, ואין לה החיים והעוז אשר במים הנוזלים והנשפכים.

הגמרא ברכות היתה טפלה ליתר גמרות הש"ס, וקוקה להם. הדבר דומה לענף של עץ. כל זמן שהענף מחובר אל העץ ומקבל חיות מן הקרקע ששם הוא נטוע, הענף משגשג ופורח, מוציא ציץ ועליו רעננים. וכיון שנתלש הענף מן העץ, עליו מתחילים נובלים, מתפרדים ונושרים ונופלים על הקרקע.

כך היתה אז הגמרא ברכות; היתה אחת מאברי הש"ס, טפלה להכלל כלו.

אחר כך נשתנה הדבר.

הגמרא ברכות עלתה בפעם אחת לגדולה, לאצטבא העליונה. למה הדבר דומה? לענף שנחלש מן העץ ונטעו אותו באדמה פוריה, והוא מוציא ציץ ופירות בפני עצמו.

והדבר לא יפלא. מעשה זה היה אחרי שיצא מוניטין של ו, יתברך, בכל העולם כלו; תינוק של בית רב כבר היה יודע איה מקום כבודו, המקום ששם בית המדש בנוי והשכינה שוררת.

ר' יחיאל מאיר נתן במתנה את כל גמרות הש"ס לחתנו ר' יודיל בתור ימתנות דרשה ליום חתונתו.

הם, להכדיל, מעריצים את הרנים הגדולים והעצומים שבמים, אשר עוז להם לבלוע בנשימה אחת את דני הים הקטנים והחלשים. או יש דנים שאוהבים לשכב בכצה, באנס המים, והם שוככים וחושבים; מה נשתנה החול שבמים מכל חול שבעולם? החול שבכצה—שחור, והחול אשר על שפת הנהר—לבן.

לא כן היה האברך ר' יודיל. את המלחמה והקרב שנאה נפשו. הוא היה דג חי במים חיים. תאוותו היתה רק לבוא במצולות הנהר, להתאחד עם כל דגי הים, ולחיות עם כלם באחדות ובשלום.

האחדות והשלום—אחריהם היה רודף, בזמן שכל בני האדם מתלקטים ומתאחדים איש עם אחיו, שכל הנשמות שבבני אדם מתלקטות ומתרבקות, אוור אחד מאנדם ושכינה אחת שורה עליהם, שכלם מתפללים בבית מקדש אחד, מתפללים ומקיים לאל אחד. השמים אשר ממעל והארץ אשר מתחת—לכלנו הם. אז נתמלאו כל צרכי נפשו,

את כל הרחוב היהודי עם הנפשות השייכות אליו מפטריכי עד הובובים והצרצורים, הרחוב עם שיריו, עם עניותו הפואטית, עם שיריו ואנחותיו, — הכל הכל אנחנו מוצאים בפרק קטן כזה.

רחוב-היהודים לא מצא עד היום צייר ואמן מקורי כמענדעלי מוכר ספרים.

קומי רני.

קומי, אחות, לראש האשמרת בליל —
עת מקמן השאול סחבים שדים עב צל,
לשפך ממשל על תכל ומלואה.
עת פס בוכב מעל חשך שחק משחור,
ימש אפל בלב, תקפא נפש מוקר,
נוד יתנודר הרוח משואה.

עת מסביב רק הם — בנפל עלה מעין,
אט יאנק ודום . . . נענן עצב אין קן
יפרש בנפיו על מטה ומעלה.
עת בעותי היל חנקות, צמתות הנו,
שמות רגל פסד, אכן קבדה על לב —
קומי, אחות, רני בקילה!

קומי רני בקול, עד שיחרד דום ליל!
תמם יהלך החלום, הדה בעתה וצל,
מרגיו נפש ומחנק נשמה . . .
תכרד עינך במקור דמעות נחלי אש,
אולי יתם תלב, אם עוד תי, עודו יש —
נאני אבקה אחריו בדממה.

בן-ציון.

גלגול ספר.

מעשה

מאת שלום אש.

הספר—גמרא ברכות, מדפוס אמשטרדם הישן.

אותיותיה נמחקו, עליה נפנמו, לוחותיה נתישנו ונתמוזמו. דומה היא ליריעה ישנה שעל נבי הדגל של אנשי צבא בשונם משרדה מלחמה.

ר' יחיאל-מאיר קנה אותה ביחד עם כל גמרות הש"ס, במחיר עשרים וחמשה אדומים. ר' יחיאל-מאיר, בתור בעל-בית זקן, מכובד מהודר בבני עדתו, מתנהג כבעלי הבתים הזקנים, מסיים ש"ס אחת כשבע

והנמרא היתה אותה נמרא ברכות, והיא עלתה מיד לגדולה.
גרמה שעל ידה באה השפה אל הים...

ומכיון שנתלגלה הנמרא ובאה אל היהודי הכפרי, היתה מונחת
שם בארון כאבן שאין לה הופכין. לא היה מי שילמד בה. רק לפעמים
קרה איזה מאורע, והכפרי היה בוכה לפניה – ונעשתה, רחמנא פרוק,
כמין עבודה זרה.

עד שבא ר' גדליהו, בנו של ר' יודיל, שהיה מורה הוראה בעיר
קטנה, ורחם עליה. מספרים כך:

פעם אחת, כשבח אביו ר' יודיל הלז, והלך לנסיעותיו לקאצק,
וחותנו כעס על בתו על שסייעה לו גם היא ונתנה לו גם להוצאות
הדרך, אז לקחה אותו אמו על זרועותיה והלכה עמו לבקש את בעלה
בקאצק.

הדרך העולה מעיר מגוריה לקאצק מתפרד לשני דרכים: האחד
עולה לקאצק דרך החיים, השני – לאישביץ דרך המות.

ושני אדני משתרעים, מתפשטים ומתרחבים על פני האדמה אשר
מלמטה, כאלו היה ברצונם לאמר לך: ראה, הנה אנחנו מקיימים את
מצות אדני אשר צוה להדיא דשא, והזרועים והירקות כאלו התאחדו
והתלקטו איש עם אחיו והם מרמזים לך: בוא ותן לך מנוחה פה, והם
כופים ראש ומביטים בחיבה וברחמים גדולים אל השמים המשתרעים
שם מלמעלה, – יריעה אחת על השרה הגדול, חופה לבנה על עולמו
של הקדוש ברוך הוא, כאלו ידע כל העולם כלו כי אל אחד ברא אותו
ואל אחד משניח עליו.

והחסידים העולים לקבל את פני רבם ברנל, צורותיהם על
שכמם ומקלם בידם, הם זורקים אבנים מדרך אל דרך ולוחמים את
מלחמות אדני.

והאדמה אשר מתחת והשמים אשר ממעל והאוויר אשר ביניהם
מתאחדים כלם באחדות אדני.

שם, על פרשת הדרכים, צומח עץ, אשר לו ענפים רחבים,
ותחת העץ מונחת אבן גדולה.

ושם על האבן, כך היה מספר ר' גדליהו, ישבה אמי להיניק
אותי מחלב שדיה.

מי יודע אם הניגוד וההבדל שבפרישת שני הדרכים ההם לא
באו אל קרבו של ר' גדליהו ביחד עם חלב אמו.

כבית-מקדש בלי שכניה, כך ר' גדליהו בלי ירבי. הוא היה
חסיד בכל מאודו ונפשו, כל קרבו וכל בתי נפשו היו מלאים חסידות.
הוא היה מרגיש את הצורך העז של ההתדבקות בהשכינה הקדושה.
ורק שכניה אין אשר בה היה יכול ר' גדליהו להתדבק, באופן שתמלא
את צרכי נשמתו, ואשר יהיה בטוח בה ויאמין בה, לא מפני שהוא
יכריח את עצמו להאמין, רק שיאמין מאליו, בלי ידיעה, ורק בכל הכרתה
של האמונה, בכל עוזה, התלהבותה וחומה.

ניצוץ היה מאביו, החשמל שבאש. הלב דופק ומתנענע ומבקש
התדבקות והתאחדות, רודף אחרי השלום והאחדות; הגשמה מבקשת
והנפש צמאה לאורה של התורה, להעיקר שבה; רצונו להיות נשף שמן
זית זך, להעלות את המנורה הקדושה, מגורת התמיד, מגורת העולם.

אביו לא היה מעולם בביתו, וגדל אותו אביו בקרירות,
כדרכם של בעלי בתים מתנגדים. הוא הנחיל אותו אחריו רק את האופן
להבין את התורה, לבאר אותה בקין טעמים, אבל לא נתן לו את גופה
של התורה, את נשמתה, את המאור והחיים שבה. והתורה היתה בעיניו

הגשמה שמחה, הנוף שמה, והוא נהנה מזיו שכנית יד, ואז רצונו שיהיה
אפילו הנבוה והשפל, ורק שיהיה בתוך העדה, והעדה תהיה שלמה.
קהל-אדני מן הקטן ועד הגדול.

ואז הוא מבין את הגדלות והקדושה שבדברי דוד המלך עליו-
השלום: יכרב עם הדרת מלך. אני ואחתי, ראובן ושמעון, כלנו בוא
נבוא אל בית אדני, נתפלל יחדיו ונשמח יחדיו, נעבוד לאל אחד אשר
נבדוד מלא עולם ואשר לא מנע את חסדו מכל בריה – יכרב עם
הדרת מלך.

כל הנחלים ילכו ונזלו לים אחד, וכל הדגים שבנחלים ישחו
לתוך הים הגדול הזה.

והאברך הלז היה כעין החשמל שבאש, אהב רק את הדבקות
וההשתכחות, ההתלהבות והחפזון. התורה הישנה, בלי המתקנות
והלחלוחית, בלי המאור שבה, בלי החיים שבה, היתה בעיניו לכתב
כתוב וחתום ביד המלך: כן תעשה, והעבד עושה רק מפני שירא מפני
אדונו.

והוא אינו יכול להבין, איך יכול איש כזה לאהב את אלהים,
את אלהים שלו, של כל העולם כולו מסופו ועד סופו. האלהים שמרחה
אפילו על הפחותה שבבריות ואשר כל העולם מראשיתו ועד אחריתו
מלא כבודו – ואת האלהים הזה יאהב איש רק מפני שהוא יציר כפיו,
ירא מפניו, איך זה לא יוכל האיש להתדבק בו, במעשיו, ולאהב אותו
באמת ובתמים?!

הם סופרים ומונים את המצות וכמה שכר יניע להם מאדונם
ודורשים ומפרשים טעמה של המצוה, מפני שגם זה נחשב למצוה. הדבר
נראה כמקח וממכר. עוסקים הם במקח וממכר עם הקדוש ברוך הוא.
יעשיתי לך את שלי, ועתה עשה אתה לי את שלך – ואולם רצונו
הוא להיות מבני משפחתו של הקדוש ברוך הוא, לעמוד כחומה, לבוא
בטענה ומענה כבן, ולא בחניפות, בתחנונים ובקשות כעבד. אנחנו בניו
והוא אבינו, ובעל כרחו יענה אמן.

אין רצונו לקבץ ולאסוף את המצות ולמנות אותן, לעשות חשבון
ולבא על ידי זה מאצטבא לאצטבא. את הקרירות שנאה נפשו. רק
הכל בפעם אחת, בטיסה אחת, בקפיצה אחת.

ימים ושנים רבים הוא יושב בקאצק. הוא אינו לומד. אלו
שלומדים – הוא אומר – עומדים מחוצה של התורה, מתחממים מן
הקרנים שהיא מפיצה למרחוק, והוא – רצונו להיות בפנימיותה של
התורה, להיות גופה של התורה, תמציתה, להתלהב באש החשמל שבה,
להתקדש ולהטהר בטהרתה, בניצוצותיה הקדושים.

פעם בשמיטה הוא בא לבקר את בני ביתו. ידוע, שהפרוד מן
השכינה לימים אחדים קשה לו כפירית הגשמה מן הנוף.

בראשונה, כשראו בני ביתו שהוא נוסע לקאצק, חשבו כי רק
לימים אחדים יעזוב אותם ומיד ישוב לביתו. כסדר העולם שתקו
והתירו לו מה שלבו חפץ; נתנו לו גם להיצאת הדרך. אמנם חותנו,
שהיה מתנגד קנאי, הדירו מנכסיו אם יסע לקאצק, ואולם אשתו היתה
מצדו שלו ונגבה מבית אביה, שלא בידעתו, ונתנה לו בחשאי.

ובשובו, אחרי שהתמהמה שם ימים רבים, לא נתנו לו לנסוע
שנית ונגבו את חפציו ומלבושיו והצפינו אותם, בכדי שלא יסע.

ואולם מי משניה בדברים קטנים כאלה? שם שורה השכינה
הקדושה וניצוצותיה מפיצות אור על פני כל הארץ.

מה עשה? נגב נמרא מגמרות הש"ס שנתן לו חותנו במתנה,
והלך. בדרך נתן את הנמרא בעבוס ליהודי כפרי.

ר' גדליהו נתן את הנמרא במתנה לבנו דוד'ל ג' ביום התונתו. דוד'ל היה אברך צעיר, עילוי, סיני, עוקר הרים, ואולם הציץ, ר'ל, ונפגע.

והספרים הקטנים באים ומגרשים את הספרים הגדולים. ומתאבלת הנמרא בארון הספרים. מספרים שלפעמים אחו האברך הל' את הנמרא הנ'ל וזרקה לארץ, בעטה ברנליו, בזה אותה, והיו עתים שאמר לדון אותה באש. ואחר כך הוא נופל על משכבו, שוכב וחושב מחשבות רבות – ביראי הוא מתחרט על מעשיו ודרכיו, כי נשמתו עדיין לא נתקלקלה. ופתאם הוא קם ממקומו ומביט על הנמרא, ועיניו ביערות – ותיו פניו מתעקמים עקמימות משונה.

ויש לפעמים שישב והתחיל ללמוד בה. אמת שהציץ ונפגע, ואולם למדן גדול היה. והיה יושב ולומד שעות רבות, וקול ניגונו היה הולך הלך ועלה, והיה כעין זמר נעים, והתפשט ומלא את כל הבית. ועצב מאד היה הניגון.

אומרים שנשמתו היתה בוכה בקרבו בשעת הלימוד, וקול בכיתה היה נשמע אז בהניגון. התחרט ביראי על מעשיו.

נתלנלה הנמרא ובאה לידי בניו של אותו דוד'ל.

הם, הנם שהיו גנים גמורים, אוכלי טרפות וכדומה, בכל זאת היו לוקחים את הנמרא, ונתנו עליה כריכה יפה ומהודרה ופארו אותה והדרו אותה בכל מיני קישוט ופאר, ונתנוה בין כל הספרים החיצונים שלהם בארון הספרים, והדאו אותה לכל הבאים – זו היא הנמרא אשר נחלו מאבות אבותיהם.

בהיות הנמרא מונחת תחת רנליו של אותו האפיקורס אשר בזה אותה ובעט בה, לא התאוננה. בסבלנות גדולה סבלה את הבויונות והחרפות, והיתה מן הנעלבים ואינם צועקים.

ושם בארון היפה והמהודר, בכריכה היפה והמהודרה, ברשותם של בניו של האפיקורס הנ'ל, התאוננה הנמרא והתאננה.

בלחש, בחשאי נשמעו אנחותיה לכל איש אשר נשמה בקרבו. אלו נמצא איש שהיה לוקח אותה משם והיה מביא אותה לבית המדרש והיה נותן אותה אל ארון הישמות, היה מקיים מצות פדיון שבויים.

ה'מלון' העברי.

לספרותנו העברית אין שום השפעה על החיים. הקריאה במ"ע עברים אינה אלא טיול בעלמא, ומעולם לא הסתכל קורא עברי בתוכן המאמרים הנדפסים ונושא עינים, אלא רק בצורתם וסגנונם, והעיקר להם שיהיה הסופר "מפליא לעשות" וכותב דברים, שעליהם יתענג הקורא. אלו היו קוראינו אשכנזים ומדקדקים מעט באותו המזון הספרותי שמספיקים להם חרשים לבקרים, כי אז היתה ספרותנו הוורנליסטית מקבלת צורה אחרת. הסופרים בעצמם – מובן מאליו:

נפתקא אשר עליה כתובות הרפואות של הרופא. הפתקא בלבד אינה עוד הרפואה, והיא רק פיסת נייר לצור על פי הצלוחות.

ונפשו של ר' גדליהו מתגעגעת ולבו שואף אל העיקר שבתורה, אל התורה בעצמה עם כל חומה, התלהבותה, ועם התמצית שבה ועם הניצוצות הקדושים ועם האצילות האלהית. ואלמלא חי עוד 'הזקן'... אז...

ואין גם למי לנסוע. הזקן נתבקש בישיבה של מעלה, המלוכה נתחלקה, חציה לקח בנו, וחציה גול 'הוא' מ'גור'.

כל זמן שהזהיר הכוכב והפיץ את קרניו, והם נארגו, נאחו ונתלכדו בכל הניצוצות ונשהרו מכל זוהמה ונתמלאו זיו והוד מן האור הקדוש אשר בהמקור, נתאחדו הניצוצות בהכוכב ונתלקטו והיו לאחת. וכיון שנעלם הכוכב, נתפזרו הקרנים והניצוצות והחוט נקצץ, וסטרא דשמאלי התחילה מושלת בכיפה ופרשה את כנפיה השחורות על פני כל הארץ.

ובכל זאת לא היה ר' גדליה יכול להניח את דעתו ולמצוא סיפק לעצמו ולהיות בבחינת שב ואל תעשה.

הלך ובא. בא לקאצק אל הבן לוקח הנחלה. אינו דומה הבן להאב, ואולם הוא מקרב אותו, מושיב אותו על יד ימינו, מכריח אותו לאכול.

אבל דבר זה אינו ממלא עוד את צרכי נשמתו. מרגיש הוא כי עודנו עומד מחוץ, הלב ריק, הנשמה ריקה, לא מצא מה שבקש. והוא מחישב בדעתו: דלמא – גור.

ואנב הוא מלמד זכות, לבו מטעה אותו ואומר: לא דלמא, אלא דוקא גור, כי שם משכנה של התורה. הלך ובא.

אולם העולם גדול מאד, ארוה גדולה, בני אדם – צאן קדשים, כלבים רבים יש בארץ, ואין אף רועה אחד.

נשאר רק השוט של הרועה הזקן. נשארו רק חליליו הרבים שבהם היה מחלל את זמירותיו הנעימות, אבל איש אין בארץ אשר ידע איך לחלל בהם. וידו הכבירה כבר נסתלקה, ואינה, והצאן נפוצים על פני השרה, צאן בלי רועה.

ונפש ר' גדליהו מתגעגעת...

ויקר מקרה שהוא היה מהלך בדרך פעם אחת, וחשך עליו השמש, וראה בית ונכנס בו, ושם דר יהודי כפרי. בקש ר' גדליהו ללמוד וספר אין אתו, רק ספר התהלים בלבד, והוציא היהודי הכפרי גמרא ישנה מארגו והביט ר' גדליהו והכיר את כתב ידו של אביו על גבי השער, והכיר שנמרא ברכות זו דומה לגמרות השיס אשר הנחיל לו אביו, וזכר מיד כי הנמרא ברכות חסרה מכל הגמרות. שאל: מי הביא אותה הלום? ויספרו לו כי לפני ימים רבים עבר פה חסיד אחד והעביט אותה בשני אדומים בעלותו לקאצק.

ושמח עליה ר' גדליהו ובכה מתוך שמחה – חבק ונשק את הנמרא – אולם אביון גדול היה, מורה הוראה בעיר קטנה, ולא היו לו שני אדומים זהב. הלך ומכר את כל אשר לו ופרה את הנמרא.

ור' גדליהו נוסע פעם לקאצק משום – זכות אבות, ופעם לגור משום – שרצונו להיות שוכן באהלה של התורה, ואולם ביותר הוא יושב בבית ולומד בנמרא ברכות.

ואז נשמתו מתלהבת, נפשו משתכח, וכלו טבוע בהמתיקות של התורה. מרגיש הוא אז אחד מששים מקדושתו שבקאצק.

בקים שפת עברית בתור שפה לאומית, וכל חקירתם היתה רק חידוד פילולוגי. ואולם נניח את השאלה הזאת, שיש להורות בה פנים לכאן ולכאן, ואפשר כי במובן ידוע נסכים לדעת האומרים: לחיות ושכרי לחיות מונחים בארון. פלוגי ההדיוט וערל שפתים יצר מלה עברית חדשה, סוף סוף עברית כתב והוא אחד מבני הספרות העברית. בהיכל לאומי כזה שאומר ה' בן-יהודה להקים לנו לדורות, לא יחסר כלום. אבל מתוך הנחה זו אנו שואלים: האם בגדר האפשר הוא, כי יקרא איש אחד כל הספרים העברים שנכתבו מעולם וירשום לו כל המלות שהובאו בהם? ואפילו יאריך האיש הזה ימים כמשותלח וחכמתו תהיה עמוקה מני ים, האם יבין את כל הספרים העברים? שהרי קריאה שטחית בלי הבנת הענין מכשילה את הרבים, אחד היה ר"א קהוט בעל "העורך השלם", אשר כל ימיו עסק רק בספרות התלמודית, בכדי להוסיף בתוך "העורך" מה שהחסירו הראשונים, וגם הוא היה מוכרח לעזוב מלאכתו שתהא נעשית על ידי אחרים, והרושמים בשבילו שנו וטעו והביאו ענינים שאינם אלא פרי טעותם או פרי חפזון קריאתם. ועתה אומר ה' בן-יהודה, להמציא לנו את כל החומר של שפת עברית המפורד והמפורד בכל הספרים הכתובים עברית? ולא זו בלבד, אלא גם בספרים לועזים נמצא כמה פרטים חשובים המתחסים למחקר זה, ועל ה' בן-יהודה להיות בקי גם בספרות העשירה והרחבה הזאת, הכתובה לטינית, גרמנית, צרפתית, אנגלית, איטלקית, הולנדית וכו'. הבוד איש אחד לעשות כל זה?

ה' בן-יהודה אינו מסתפק רק באוסף המלות, אלא ימציא לנו איטימולוגיה שלמה של כל המלות הבאות במלוגו. עבודה כזאת אי אפשר שתעשה ביד איש אחד, גם אם יהיה חכם כדניאל, הן אפילו באותם ספרי המלים של כה"ק או של "העברית החדשה" (תלמוד, מדרשים, תרגומים וכו') רב עור הספק והמכשול להגלי האיטימולוגיה שהעמיסו הפילולוגים עלינו. ואותם הפילולוגים הם לכל הפחות פילולוגים אמתיים, אשר ידיעתם בלשונות היא גדולה ורחבה, ואינם דילטנטים, אשר בכל אופן יחסר להם אורח הבקורת המדעית. ומכל שכן אם יבוא אדם להמציא לנו אוצר מלים, אשר על צד האמת, אינו אוצר מלים בלבד, אלא תמצית תולדות היהדות וספרותה בכל המקומות והזמנים. כי כדי להבין כמה דברים המובאים בספרים עברים שונים, עלינו להבין מאורעות הזמנים שבהם נכתבו הספרים וטבע המקום וכל הגורמים המתחסים לזה, מלה אחת נכראה על יסוד מאורע ידוע, או על פי שיחה מפורסמת, או שנעשתה בכונה ידועה, ולפעמים איננה אלא שבוש בעלמא, וזה השבוש גם כן יסודו במאורע היסטורי. איך אפשר כי אדם אחד יהיה בקי בכל הפרטים האלה ויעמוד על שורש הדברים השונים? לא ידעיה פילולוגית תספיק לזה, אלא ידיעה ריאלית היינו, הבנת כל המאורעות המדיניים והקולטוריים והספרותיים, בקיאות עצומה בכל ענפי החכמה והידיעה האנושית. הן אמנם אפשר לה' בן-יהודה לעבור בשתיקה על דברים שלא נתבארו לו כל צרכו ולכתוב: דבר זה אינו ידוע לנו. ואולם הידוע שאינו ידוע הוא כבר במדרגה גבוהה; לפעמים לא יגיע ה' בן-יהודה לאותה המדרגה ויאמין שהוא ידוע — ויטעה. ואפשר מה שלא נתבאר לו די צרכו, נתבאר לחכמים אחרים. ובכלל, איך ימנה איש אחד בתור אפטרופוס לשפתנו?

עבודה כזאת, שתהא באמת עבודה לאומית, כאשר הכריזו בעלי ההסכמות, אפשר לה להיות נעשית רק על ידי חברת חכמים, שמושבה תהיה לונדון או פאריז וכדומה ממרכיזי החכמה והחקירה

בישרים ואנשי שכל נדבר — היו מדויקים יותר בדבריהם, אלו היו יודעים כי עושים הם רושם ושננתם עולה לפעמים זרון. ואולם בדבר אחד נשיב תנחומים לנפשנו על הקלקול הזה: סופרינו לא ייטיבו אף לא ירעו, וכשם שאין לספרותנו השפעה לטובה, כך אין לה גם השפעה לרעה.

הנה זה שנים אחדות רואים אנו בספרותנו מעשה זר ותמוה מעט, ואין איש מתעורר להגיד עליו דברי אמת. הסופר המובהק הנודע ה' בן-יהודה מתעתד להוציא "מלון" עברי שלם, את אשר לא היה עוד לעולמים. המלון הזה, אשר, כנהוג, כבר באו עליו הסכמות הגדולים והמומחים, יקף את כל המלות העבריות או יותר נכון: את כל המלות שבאו בזמן מן הזמנים בספרים עברים, הן אלו שמקורם בעברית או לכל הפחות בשפה עמית, והן אלו שנתחדשו ונבראו עפ"י מלות עברית ושמיות, או גם אלו שנאספו אל תוך שפתנו מן החוץ, שנתיהרו כבר ושלא נתייהרו, כל המלות שהשתמשו בהן מ"מות כה"ק עד ימינו אלה רבנים, פלוסופים, מרדקקים, פייטנים, כותבי מליצה וכו' וכו'. וזאת זה ימצא במלון זה, עפ"י הדוגמא המונחת לפנינו, גם חקירה איטימולוגית שלמה של כל השרשים המובאים בו עם המסתעף מהם, וגם חידושים רבים שחדש המחבר בעצמו במשך ימי עבודתו זה עשרים שנה. כי, כידוע, "עניה" שפתנו העלובה, ובחסר האל יתברך קמו לה אוהבים ומרחמים, אשר אמרו לפרנסה ולמלאות את החסרון. אבל הדברים האלה אינם מכוונים כלפי ה' בן יהודה, אין ספק לנו כי ה' בן יהודה יש בכחו באמת להעשיר את שפתנו עושר גדול ולהביא אל תוכה מבטאים ומלות הדרושים לה, ולפיכך תהיה עבודתו ענין גדול. אמת, כי המסכמים הפריזו מעט על המדה והכריזו על עבודתו כי היא אינה עבודה ספרותית, כזו של כל הסופרים הפשוטים, אלא עבודה לאומית, העומדת בשורה אחת עם כל המפעלים הלאומיים הכבירים שנעשו בימים האחרונים. על זה באה כבר הסכמת ה' נ. סאקאלאוו, אשר חלילה לי לחשוש בו, שאינו יודע כמוני את טיב הענין ומשפטו, אלא בודאי כתב מה שכתב רק לכבוד האורח החשוב שאיקלע לאתריה. והראיה, כי כתב הרבה יותר בשבח המחבר ממה שכתב בשבח החבור. ה' בן-יהודה הוא לכל הדעות אדם הגון, ולפי עדות רבים הוא גם מומחה לאותו דבר שהוא עוסק בו, אבל עם כל זה הרשוני, רבותי, ואשאלה: מפעל כזה, שהוא אומר להחל ולכלות, האם הוא בגדר האפשר?

עדיין הדבר שקול, אם זוהי מתעוררת אוצר מלים עברי, לקבוע מקום לכל חידוש שיצא מעטו של איזה הדיוט כותב ולכל מלה שהובאה באחד מספרינו, ולהתרגום שנעשה בלי דעת חקי הלשון (אזכיר רק אותם החידושים שהמציא ה' אביוס מיוס במקצוע הפלוסופיה) ולפעמים גם בלי הבנת הענין המדובר (שניאות כאלה נמצא למכביר בספרות העברית החדשה, באותם התרגומים שנעשו בידי "חלוצי ההשכלה" מגרמנית לעברית). ואפילו כמה יצירות שחדש איזה חוקר וסופר מדעי בהעברה בעלמא, מפני שהיה נחפו לבטא בדרך הלוחו איזה מושג, גם אלו אין אנו יודעים עוד, אם טוב להכניסן לאוצר המלים, וזולתי אם נתקבלו בתור מלות טכניות ואנשי המחקר משתמשים בהן. וגם החידושים שהמציאו הפייטנים עפ"י שיטת ר"א הקליר, אשר נדחו מישראל, יען כי הרגיש העם שאין אלו מתאימים לרוח השפה, או אלו הכטויים של הרבנים, "המסכמים" בשנות המאה הי"ז והי"ח, אפשר כי אין להם מקום בספרותנו ובאוצר המלים העברי. אמנם צונץ וגינר וכל הדיוקנים בגרמניה חבבו את החידושים האלה ועסקו בהם; ואולם הם לא הודו מעולם

וגדול מכל זה הוא ענין חרוש המלות. אלו היתה ספרותנו כלה בידי אנשים חכמים ונבונים, לא היה מן הצורך לאבד על זה זמן ולכתוב בו אף שורה אחת. בשפות חיות לא יעמוד איש ויחדש מלות כרצונו, ולא זו בלבד, אלא כל איש מבין ידע, כי אין חרוש המלות מלאכה הנעשית בידי אדם, אלא היא אחד הפרטים של החיים הקולטוריים באומה. ואולם בספרותנו אין דבר מבחיל שלא יתא מקובל ומרועה לרוב קוראני. נניח — לפי זה — כי נסכים להצעת הרחבת השפה, מפני שהוא דבר הכרחי מאד. הנה לכל הדעות ראושה לעבודה זו ידיעה עמוקה, ולא רק „בלשנות“, אלא הכרת הכחות הפסיכולוגיים שבאדם הפרטי ושבעם כלו. דבר קטן הוא „להרחיב השפה“! השפה היא נשמת אפנו ורוח חיינו, היא תמצית כל ההתקדמות הקולטורית של המין האנושי. אל השפה קשורים חיינו הרוחניים ובה שמורה ועצורה סגולת עמנו. אותם הדברים שנכנסו ברכות הימים לשפתנו הם על צד האמת מצבות זכרון לתולדות ישראל ולהתפתחות ההיסטורית והקולטורית. מי שעומד ומחדש מלים ע"פ המקרה וההורמנות, מפני שחסר לו מבטא זה או זה, יעיד על עצמו, כי אין לו שום ידיעה בענין החשוב הזה, וחידוש המלות או „הרחבת השפה“ הוא בעיניו מלאכה כשאר המלאכות הנעשות בידי אדם. אפילו לועד חכמים לא הייתי מסכים, כי „ירחיב“ את השפה, מפני שאמצא בזה כעין יהירות, כאלו חפצים האנשים להיות שותפים להיוצר במעשה בראשית, או כי נאמר בסגנון השקפתנו הנוכחית: האנשים האלה יאמרו להשפיע בחזק יד ועל ידי רצועה על התפתחות הקולטורה. ואם לא נאבה ולא נשמע לועד של חכמים מומחים בשבעים לשון ובכל שבע החכמות, עאכ"ו לה' בן-יהודה, אשר עם כל יושר לבו וחשיבותו בתור סופר איננו אלא דילטנט, מחידושויו אלה יצא קלקול עצום.

היוצא מכל דברי אלה: אם יאמר ה' בן-יהודה לחבר ספר מלים עברי כאותו של שולבוים, לשכללו מעט — הרי מוטב. וזה מלאכה ספרותית שכיחה. לאחר שיצא ספרו לאור נסתכל בקנקנו מה יש בו, אם מוכשר היה ה' בן-יהודה לעבודה כזאת אם לא. ומובן מאליו, כי אין זה מן הכבוד והיושר להכריז על דבר כזה ולהרעיש עליו את עולמנו הקטן. והרבה הרבה נצטערתי על זה, כי שבה ספרותנו להיות ענין של גמילות חסדים. ואולם „מפעל לאומי“, כאשר אומר ה' בן-יהודה להחל ולהשלימו, וכאשר העידו עליו בעלי ההסכמות ביופגנה יתרה — והו מעשה זר ותמיה, ומחויב אני לערוך לכל הפחות מצדי מחאה נגד זה. יודע אני, כי הכרויים המנומים האלה לא יועילו, אבל כדי בווין וקצף, כי נמצאו כרויים כאלה בספרותנו. לכל הפחות יכתבו לדור אחרון גם דברי מחאתי.

ד"ר ש. ברנפלד.

המדעית. אבל בודאי לא ירושלים עיר הקדש, שהיא כעת למורת רוחנו ולדאבון לבנו מדרם לפרושים ולבטלנים ולא מדרש לחכמים. ידוע הוא לכל המצוי אצל חקירות כאלה, כי הבנת השפה העברית (במובנה הרחב) מקבלת כמעט ככל יום תוספת וגידול בחקירתה להגלי התגליות חדשות ובאמצעות עבודה מתמדת של חוקרים בקיאים בכל ענפי החכמה הזאת והשייך לה. החקירה העמוקה המדוברת היא כמעט מים שאין להם סוף, ובודאי לא נאמר עוד בה „הדיבור האחרון“. איני דורש, כי נחכה אל „הדיבור האחרון“, אלא דור דור ודורשיו. ואולם לכל הפחות מחוייבים אנו להכניס לתוך ספר גדול כזה את כל המסקנות האחרונות שבאחרונות, לדעת ולהבחין את כל הדעות וההצעות שנאמרו במקצוע זה. כי ידע איש אחד (אפילו רק בשם!) את הספרים הרבים ומכה"ע והמאמרים והדרושים במחקר זה הוא מן הנמנעות. וגם חברת חכמים, אשר יסדרו ענין כזה, מחוייבת לשבת דוקא כאחד ממרכזי החכמה, למען יוכלו חבריה לשאול לפעמים עצה מפי איש בקי בפרט זה או זה, לעיין בספרים יקרי המציאות, או בכ"י, להשוות את הנוסחאות. וכל זה יעשה ה' בן-יהודה בירושלים?

נראה, למשל, את אוצר המלים של כה"ק. זהו בודאי המועט והחלק היותר קל של העבודה המדוברת, כי בזה דשו כבר רבים, וגם בפרט הוה עדיין הדעות חלוקות, ועל העוסק בחבור אוצר המלים של כה"ק להמלך בדעתו ולישא וליתן הרבה. בדעת מי מן החוקרים החדשים אומר ה' בן-יהודה להחזיק? כשהיה לפני איזו שנים בברלין לקה לו את אוצר שרשי לה"ק לגיוניזם, מהדורא חדשה, שנעשית ביד ה' בוהל (דברתי על זה בארוכה במ"ע „הצפירה“ לשנת 1899 גליון פ"ה-פ"ח). ואולם שיטתו של בוהל, הנם שהיא מוצאת חן בעיני חכמים רבים ורבים מסכימים לה בכל לבם, בכל זאת היא דעת היחיד. ה' בוהל מתרחק מצד האחד משיטת בעלי האיטימולוגיה הערבית מבית מדרשו של שולטנס, ומצד השני הוא מודה רק במקצת לשיטת דיליטש וחבריו המרחיבים, ובינתיים נתרחבה גם החקירה הזאת (האשווית), והיא הולכת ומתרחבת בכל שנה ושנה — איך יקבל ה' בן-יהודה על עצמו להיות כעין „פוסק אחרון“ בדבר חשוב כזה? ואם יאמר הוא, כי בדעתו לבור את האוכל מן הפסולת — האם על טוב טעמו לבדו נסמוך? אפשר מה שהוא לפי דעתו פסולת, הוא לפי דעת אחרים סולת נקיה, ומה שהוא מקרב, ירחיקו חבריו. מי יתן לו יפוי-יכח לבחור בשם כלנו? גם ועד של חכמים מובהקים יוכל לשעות, ואיש אחד בודאי יטעה, מפני שעניי איש אחד אינן צופיות וסוקרות את כל הפרטים האלה. ואם הדבר כן רק באוצר המלים של השפה הביבליית, ישל כל פנים הוא יותר נוח להכתב, עאכ"ו באוצר המלים הכללי, אשר במקצוע זה עדיין לא נקבעה שיטה מסוימת. אין אנו סומכים לא על ר' יעקב הלוי בעל אוצר המלים המפורסם ולא על ר"א קהוט בעל „הערוך השלם“ ולא על שום מחבר. בחלק זה יש חלוקי דעות, ועבודה גדולה ורחבה היא לברר את הדעות ולצרפן וגם לשקלן זו כנגד זו. ולזה צריך שקול הדעת ובינה עמוקה וידיעות עצומות. וזאת לדעת, כי כאשר יצאו הספרים ההם לאור, נכתב על אדותם הרבה בכל מכה"ע הפילולוגים, ולכן מן הנחוץ לאסוף את כל המאמרים ההם ולבחון את דברי המבקרים ולהוציא מהם את התמצית המדעית. וכל זה יעשה ה' בן יהודה?

עם איז ארויס פֿון דרוק

ש י ר י - ש ם

נאציאנאלע ליעדער אין זארגאן

פֿון שמי-אבן.

פרייז 25 ק' מיט פארמא 30 ק'.

Издательство „Axiacaft“, Варшава.
Verlag „Achiasaf“, Warschau.

לחותמי הדור!

נמצאה למכירה

כריכה יפה ומהודרה

ל"הדור" ש' 1901 לפי הדגמא אשר בזה.

הדור

1901

חברה אחיאסף

מחירה 75 קאפ. עם פארטא 90 קאפ.

Издательство „Axiasaf“, Варшава.

Verlag „Achiasaf“, Warschau.

או אצל הכורך:

A. Камень, Варшава, Сольная № 10.

כריכה

להשלח כרך VII (שביעי) 1901

נעשתה בדמות ובצבע הכריכות לכרכים הקודמים, ביופי והדר. מחיר כל כריכה 25 קאפ. עם פארטא 30 קאפ.

מחיר השלח כרך VII מכורך 3.40 ר"ב.

Издательство „Axiasaf“, Варшава.

Verlag „ACHIASAF“, Warschau.

Die Welt

Zentral-Organ der Zionisten, erscheint am Sitze und unter Aufsicht d. Actions-Comités zu Wien an jedem Freitag und bringt zu allererst authentische Nachrichten über die zionistische Bewegung u. die Colonialbank.

ABONNEMENTSPREIS für RUSSLAND:

Ganzjährig Rub. 7, 1/2-jährig Rub. 3,50, 1/4-jährig Rub. 1,75. Für Inserate: die 4 Mal gespaltene Petitzeile 10 kop.

Unsere Agentur für Russland hat der Verlag „Achiasaf“, Warschau. Die Administration „Die Welt“ Wien IX Türkenstr. 9.

יודישער פאלקסקאלענדער

** תרס"ב **

זיעבענטער יאהרגאנג.

מיט ליטערארישע ארטיקלען פון דר. מ. נאָרדווי, ראובן ברייניק, י. ל. פריץ, מ. ווירטה, יוסף קלויזנער, ג. באדער, י. וואַרטסמאן און מיט בילדער און אילוסטראציעס.

— פרייז 30 קאפ' מיט פארטא 40 קאפ'. —

צו בעקומען ביי:

Издательство „AXIASAF“, Варшава.

עס זענען אויך צו בעקומען די יאהרגענגע תרנ"ט תר"ס און תרס"א צום פרייז 30 קאפ' מיט פארטא 40 קאפ'.

י. ל. פריץ, שריפטען

ויבילעאוס-אויסגאבע

פערשיעדענע אויפגעטע, פאָעזיע, ערצהלונגען און ביל-דער, סאטירען און הומארעסקען, חסידיש און פעליטאָנען.

פרייז מיט פארטא 2 רובעל, אין א פראַכטבאַנד 2.50 ר.

צו בעקומען ביי חברת „אחיאסף“, ווארשא.

Издательство „Axiasaf“, Варшава.

צו דיזער נומער ווירר בייגעלעגט פיר אלע רוסישע אבאנענטען איין מודעה פון דער רוסיש-אמעריקאנישער נוממי-מאנופאקטור אין פעטערבורג

— 30	תולדות מאנטופוירי זשארנאן פון מ. ד. ל.
— 8	היגענישע ביבליאמעק, פון דר. מ. יעוויץ, נו' 1, ריינ-
— 25	ליכקייט און געזונד
— 40	שירי שם מאת שמי' אבין, זשארנאן
— 40	קעניג הורדוס, היסטארישע דראמע פון דער צייט בית שני פון דיר י. ל. לנדא
— 50	C. M. Дубновъ. учебникъ евр. исторіа часть I. для школы и самообразования
— 40	Часть II. для еврейскаго юношества
— 60	„ III. для школы и самообразования
— 5	Я. С. Б-нъ, общій взглядъ на сионизмъ
4 50	C. F. Фругъ, Стихотворенія 3-хъ томахъ
6 —	„ „ „ въ 3-хъ рос-кошныхъ переплетяхъ

ספר-מרים עברי-רוסי. פורמאט קטן. הוצ' „אחיאסף“ — 1

— 60	שירי ציון נאמען צו 2 ציוניסטישע לידער „ציון ציון“
— 50	ציונה פיר 4 שטימען (קווארטעט) מיט סאלא
— 50	אויף פיאנא פון ב. ברון
— 50	נאמען צו „נס ציונה“ און „שיר ערש“ פון ל. פערלמוטער

— 4	Börries Freiherr von Münchhausen, Juda, mit Zeichnungen von Lilien
-----	--

נ. ב. כל המקחים הנזכרים הם בלי פארמא.
בית מסחר הספרים של אחיאסף מוכר כל מיני ספרים,
רומעל והשכלה למקחים נמוכים וע"פ תנאים רצוים, מקבל
החתימה על מביע עברים בשפות שונות ומקבל למכירה
בקומיסא ספרים שונים.

הוצאת חברת „אחיאסף“.

על פרשת דרכים

קובץ מאמרים מאת אחד-העם

מהדורה חדשה

בשני חלקים

כולל כל המאמרים של אחד העם שבאו בדפוס עד הומן
האחרון.

יצא לאור החלק הראשון

עם הקדמה חדשה מאת המהבר.
נדפס בברלין בדפוס משוכח ועל ניר טוב.

מחירו 1.25 ר', עם פארמא 1.35.

מכורך 1.55 ר', עם פארמא 1.65.

Издательство „Axiacaф“, Варшава.
Verlag „Achiasaf“, Warschau.

רשימת ספרים חדשים וישנים שנכנסו אל בית מסחר
הספרים אשר לאחיאסף בווארשא (רהוב טווארדא).

— 20	משוק החיים, ספורים מחיי בני ישראל, מאת ש. ל.
— 80	צימראן
— 20	מחזות ושכרי מחזות, מאת דוד ישעיהו וילבערבוש
— 30	מנוח המלמד, ספור מחיי המלמדים והליכתם בקדש, ש. יאנקעלעוויטש
— 50	מקבט, חזות קשה, מאת שעקספיר
— 1	משלי ישכר מאת ישכר בעריש הלוי הורוויץ
— 2	מסבות השם, מאת ז. כהן
— 30	מסבות הפעל „ „ „
— 1	מסכת סוחרים מאת א. ש. מעלאמער
— 20	משלי קדמונים, או היינו דאמרי אינשי, מאת י. י. ווייסבערג
— 50	ספר זכרון, שיחה בין רב לתלמידו מאת י. מ. כהנא
— 30	שפירא
— 20	נמעי נעמנים, אגודות וספורים שונים מאת יחיאל מעללער
— 20	עקר ועקרה, ספור מאת י. אברמוביטש—גינזבורג
— 20	פרחי אביב, אספת ספורים ומאמרי מדע מאת ישראל בריסטיגער
— 45	קנאת האמת, דברי מחקר על אודות מקור דעות למנהגי בני ישראל אשר חקרו הרמב"ם וכו' מאת יהודה לוב מיוז
— 20	מחברות לנשית השמות, הפעלים והכנויים מאת א. זלרס, חוב' א. ב.
— 7	ראשית הכתיבה, מ. סילמאן
— 60	רבני מינסק והכמיה, תולדות גדולי ישראל במינסק-דליטא מאת בן ציון אייוענשטאדט
— 10	שגענונות (תמונה) מאת שמואל כהנווסקי חוב' א. ב.
— 20	שושנת העמקים, ספור מאד נעלה, נעתק לשפת עבר ע"י צה"ר
— 30	שירי ציון, מאת אהרן אליהו פומפיאנסקי
— 40	שרשי לשון הקודש מאת הרב ריינעס
— 50	תורת החימיה מאת פ. קנטורוביץ
— 30	תולדות אנשי שם, אפרתי
— 60	תורת לשון אנגליה, א. הרקווי ניו-יארק
— 60	תולדות הבעש"ט מאת אברהם כהנא
— 1	שומר הבריאות, הוצאה חדשה עם הוספות וציורים, דיר י. פרנקל
— 1	פרדס, קובץ מאמרים, י. ח. רבניצקי, ספר שני ושלישי כל אחד
— 1	הגרן, מאסף לחכמת ישראל מאת שיא האראדעצקי ב"ה
— 1	אורות מאופל, על סודות אבן עזרא מאת יהושע העשיל ראזענקראנץ
— 5	העלפט אייך זעלבסט, אייניגע ווערטער וועגען זעלבסט-הילף צו יודישע ארבייטער

יודישער פאלקסקאלענדער פון ג. באדעויר תרנ"ט תר"ס — 30
תרס"א תרס"ב, יעדערער צו

— 45	יהודה הלוי, דער יודישער מיניסטער, ראמאן פון ד"ר פילפואהן, 2 מהדיל
— 1	יודישע ביבליאמעק, זאמעלבוך פון י"ל פרץ צווייטער באנד
— 75	דריטער באנד